

מעמד ישראל בעולם וסוגיית הבידוד:

# ברית במשבר

מחקר וכתביבה:

אסף שרון

שיבי גרינפילד

מיכאל מנקין

עודד נעמן

ג'סי רוטמן

דליה שחם



## מבוא

מעמדה הבינלאומי של ישראל הוא נושא שאינו יורד כבר שנים מעל סדר היום הציבורי. האם ישראל מתקרבת למצב של בידוד בינלאומי? מהי מידת הנזק שגורמים החרמות המתקשרים המוטלים על מוצרים ישראלים? ומה ניתן לעשות כדי לעצור את ההידרדרות המהירה ביחסים עם ארצות-הברית ואירופה? כל אלה הן שאלות שמעסיקות, בצדק רב, הן את אזרחי ישראל והן את הנהגת המדינה.

אלא שנושא זה לא זוכה לדיון רציני ומעמיק דיו, שהולם את מידת חשיבותו עבור עתיד מדינת ישראל. רוב השיח הציבורי מתקיים במישור בלתי-רציונלי ונשען בעיקר על סיסמאות ריקות ולא על עובדות ונתונים. ככזה, הוא מיטלטל באופן קיצוני בין נבואות אפוקליפסה היסטוריות מצד אחד, לבין שאננות מופרזת ורשלנית מצד שני.

מחקר זה הוא ניסיון לבחון את מעמדה הבינלאומי של ישראל באופן שקול וענייני, תוך הסתמכות על נתונים מבוססים ומדדים אובייקטיביים. זאת במטרה להגיע להערכה מדויקת ככל הניתן הן של מצבה הנוכחי של ישראל והן של הסכנות וההזדמנויות המונחות לפתחן. המחקר מבוסס על בחינה של שלושה תחומים עיקריים: דיפלומטי-מדיני, תרבותי-מחקרי וכלכלי.

- ככלל, מעמדה הבינלאומי של ישראל הוא סיפור הצלחה כמעט יחיד מסוגו. כל ראשי הממשלה מאז קום המדינה הבינו את החשיבות האדירה שבקיום יחסים הדוקים עם ארצות הברית ואירופה, במיוחד נוכח הבידוד הגיאוגרפי של ישראל במזרח התיכון, המלווה את המדינה מראשית ימיה. העולם, מצדו, הוכיח כי הוא מעוניין בשיתוף פעולה קרוב עם ישראל. המקום המרכזי שקנתה לעצמה המדינה בקהילה הבינלאומית במגוון רחב של תחומים – מדע, תרבות, שת"פ צבאי ומודיעיני, דיפלומטיה ועוד – הוא הישג שראוי להתגאות בו.
- נבואות הזעם לגבי בידוד בינלאומי של ישראל מוגזמות. ניתוח של הזירה הדיפלומטית מראה כי ישראל לא מבודדת מהעולם; מדינות רבות מקיימות עמה יחסים כלכליים, תרבותיים ודיפלומטיים ומגלות עניין רב בטיפוח ובחיזוק יחסים אלה. בניגוד לדעה הרווחת ולמסרים היוצאים חדשות לבקרים ממשרדים ממשלתיים שונים, מדינת ישראל לא סובלת מדה-לגיטימציה. החרם על ישראל הוא תופעה שולית יחסית, שאינה מצליחה לקנות אחיזה בקרב הקהל הרחב, אף לא בקרב האליטות ברחבי העולם. זאת מאחר שהרוב המכריע של הגורמים שבאים במגע עם ישראל מכירים באופן חד-משמעי בזכותה להתקיים ואינם מטילים ספק בצדקת קיומה. בין ישראל לבנות בריתה קיימת לא רק שותפות אינטרסים אד-הוקית אלא גם קירבה רעיונית וערכית.
- בעשור האחרון, וביתר שאת מאז עליית נתניהו לשלטון ב-2009, ניתן לזהות בישראל מצד אחד הערכת-יתר של כוחה ומצד שני הערכת-חסר של הנזק שעלול להיגרם

עקב הרעה משמעותית או ניתוק היחסים עם ארצות-הברית ואירופה. תפיסה זו גוררת התנהלות כושלת ברמה הבינלאומית שגובה מישראל מחירים כבדים. ניתן להעריך כי המשך התנהלות זו יגרור בעתיד נזקים כבדים עוד יותר.

- העשור האחרון מבשר על תופעה נוספת: בכל פעם שמתגלע משבר בין ישראל לאחת מבנות בריתה - מה שקורה בשנים האחרונות לעתים תכופות יותר ויותר - מנסים קברניטי המדינה להסיט את תשומת הלב הציבורית מן המחלוקת הקשה אל עבר יעד חדש ומבטיח: הודו, מזרח אירופה, דרום אמריקה, סין ועוד. בחינה של הנתונים הכלכליים בארץ ומעבר לים ושל היחסים הבין-מדינתיים עד כה, מלמדת כי הטענה שיש תחליף ליחסינו ההדוקים עם ארצות הברית ואירופה היא מופרכת מעיקרה.

- **בדיקה של מגוון פרמטרים בשלושה תחומים - תרבותי-מדעי, כלכלי ומדיני - מראה במובהק שכמעט 100% מהמקרים שבהם יחסי החוץ של ישראל אינם אופטימליים קשורים במישרין לשליטה הישראלית על השטחים. בעניין זה קיים קונצנזוס בינלאומי כמעט מוחלט, השולל את המדיניות הישראלית מעבר לקו הירוק. על-פי כל הערכה סבירה, גם אין סיבה לצפות כי הוא ישתנה.** המחשבה שלפיה ניתן להתעלם ממחלוקת קשה זו בין מדינת ישראל לבין הקהילה הבינלאומית היא מחשבה בלתי-אחראית שאינה מעוגנת במציאות.

- המדיניות הישראלית בנוגע לשטחים לא פוגעת רק ביחסיה עם העולם אלא גם ביעילותה של הדיפלומטיה הישראלית. משרד החוץ וגורמים דיפלומטיים אחרים נאלצים לנהוג במדיניות-חוץ סכיזופרנית: ברמה הפורמלית הם מחויבים לתפיסת שתי מדינות לשני עמים, אלא שדה פקטו הם משקיעים משאבי זמן רבים ויקרים בהגנה על מדיניות ישראל בשטחים.

לאור כל זאת, מנהיגות ישראלית אחראית חייבת לקחת בחשבון את הסכנות הנשקפות לה מהתעצמות הקרע עם המערב. במקביל, עליה להפנים כי כל פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני חייב לעלות בקנה אחד עם ערכי היסוד של הדמוקרטיה המערביות, וכי המשך הדחייה של פתרון זה מסב לישראל נזק משמעותי שהשפעתו על חיי אזרחיה רק תלך ותגדל בשנים הקרובות.

## תוכן עניינים

2-3	מבוא
5-6	הקדמה
7-12	פרק 1: הבידוד הגיאופוליטי
13-18	פרק 2: ההתגברות על הבידוד: הברית עם המערב
19-30	פרק 3: משבר היחסים עם המערב
31-40	פרק 4: פתרון המשבר
41-42	המלצות מדיניות
43-55	הערות שוליים

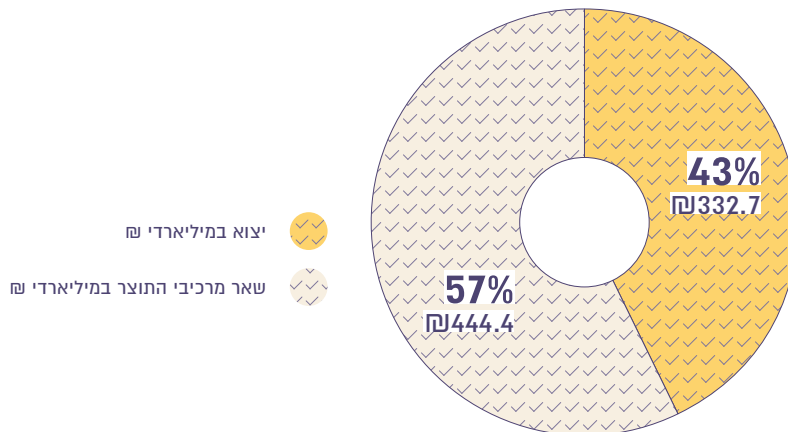
## הקדמה

בשנים האחרונות גוברים הקולות המתריעים מפני בידודה הבין-לאומי הגובר של מדינת ישראל. קולות אלה נשמעים מכל רחבי המפה הפוליטית וגם מחוץ לה – מאנשי תרבות, חברה וצבא בישראל.<sup>2</sup> עמדתה הרשמית של ממשלת ישראל היא שלחשש זה אין כל בסיס: ישראל אינה עומדת בפני מגמת בידוד בין-לאומי.<sup>3</sup> אמנם, מודים גורמים בממשלה, מדינות רבות דוחקות בממשלת ישראל לשנות את קווי מדיניותה, ולאחרונה הכריז האיחוד האירופי על שורת צעדים המחמירים את ההבחנה בין ישראל להתנחלויות; אולם מכך, לטענתם, אין להסיק שמעמדה של ישראל בזירה הבין-לאומית מתערער. על פי הממשלה ההפך הוא הנכון: מצבה של ישראל מעולם לא היה טוב יותר, מעמדה של ישראל איתן מתמיד, מעורבות ישראל במוסדות הבין-לאומיים גדולה מתמיד וקשריה הדיפלומטיים רבים מתמיד. משרד החוץ, למשל, פרסם סרטון בשם "כך נראה בידוד מדיני?" המציג תמונות שבהן נראים שר החוץ הקודם וסגנו באותה עת לוחצים את ידי דיפלומטים וראשי מדינות מרחבי העולם.<sup>4</sup> מאמרים רבים טוענים שישראל במגמת התעצמות ואינה נתפסת עוד כמדינה מבודדת. הגדיל לעשות לאחרונה שר הכלכלה והמסחר נפתלי בנט, שטען כי מעמדה הבין-לאומי של מדינת ישראל מצוין ודחה את הטענות על התגברות הבידוד הבין-לאומי של ישראל.<sup>5</sup>

שני הצדדים בוויכוח מסכימים שלתהליך בידודה של ישראל מהעולם – אם תהליך כזה אכן מתרחש – עלולות להיות השלכות דרמטיות. ישראל היא מדינה קטנה עם משאבי טבע מצומצמים ומשאבי הון אנושי, חברתי וטכנולוגי משמעותיים; לכן שגשוגה הכלכלי של ישראל, כמו חוסנה החברתי ועתידה הביטחוני, תלוי בקשריה עם מדינות אחרות. קשרים אלו מתקיימים ברבדים רבים – תרבותיים, חינוכיים, חברתיים, עסקיים וכלכליים – ומשפיעים על איכות החיים בישראל ועל האפשרויות העומדות לפני אזרחיה. היצוא הישראלי הוא כ-40% מהתמ"ג,<sup>6</sup> וכך כמעט מחצית מהמשק תלוי באופן ישיר ביחסים עם לקוחות וספקים ממדינות זרות, וכמעט כל שאר המשק תלוי ביחסים אלה באופן עקיף, כפי שהם מתבטאים בשער המטבע ובביקושים לסחר פנים. בידוד בין-לאומי של ישראל יביא לפגיעה קשה ביכולתה של ישראל להשתמש במשאבים העיקריים שעומדים לרשותה – הן בתחום האנושי והן בתחום הכלכלי, שכן מימוש משאבים אלו מותנה בקשרי סחר ופיתוח איתנים עם המערב.

ישראל זקוקה לקשריה עם הקהילה הבין-לאומית גם בגלל מיקומה הגיאוגרפי. המזרח התיכון אמנם נתון לחוסר יציבות פוליטית, אך הוא בעל חשיבות אסטרטגית לכלכלה ולביטחון העולמי. לכן האזור מתאפיין בתהפוכות ובשינויים תכופים המשלבים מעורבות בין-לאומית קדחתנית. בידוד בין-לאומי של ישראל יביא לפגיעה קשה ביכולתה להשפיע על עתיד האזור, וכפועל יוצא – על עתידה שלה. דוגמה עכשווית לכך התגלתה במאמצים הישראליים למנוע זליגה של חימוש אסטרטגי לידי החזבאללה במלחמת האזרחים בסוריה. התקיפות על מצבורי נשק בסוריה, שבפרסומים זרים מיוחסות לישראל, לא היו מתאפשרות אילולא פעלה ישראל בתיאום עם המדינות המובילות באירופה, עם הממשל האמריקני ועם בית המלוכה הירדני. היעדר קשרים

תרשים 1: יצוא כאחוז מהתמ"ג



דיפלומטיים קרובים עם גורמי כוח אלו ואחרים עשוי להגביל קשות את מידת השפעתה של ישראל על מהלכים ביטחוניים וכלכליים באזור.

לבסוף, מגילת העצמאות קוראת לקהילה הבין-לאומית "לתת לעם היהודי יד בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים". בידוד בין-לאומי של ישראל יהיה כישלון של מדינת ישראל ושל התנועה הציונית בהגשמת אחת משאיפותיהן העיקריות: ייסוד מדינה לעם היהודי שתתקבל כחברה שווה בקהילה הבין-לאומית.

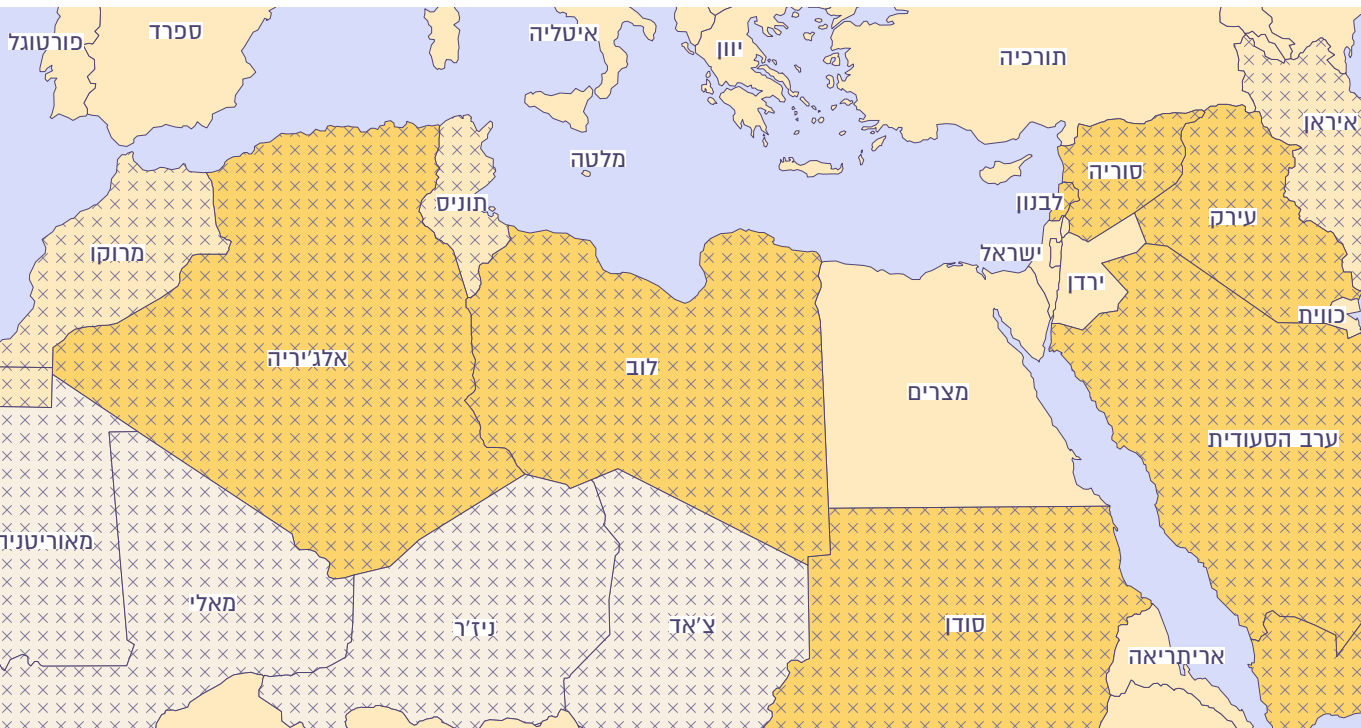
לפיכך התכחשות לסכנה או לשינוי מהותי במערך היחסים הבין-לאומי של ישראל עתידה לגבות מהחברה הישראלית מחיר כלכלי, פוליטי, חברתי, ביטחוני וערכי כבד מנשוא. מטרת מסמך זה היא לעצור את ההתכחשות המסוכנת: להכיר בסוגיית הבידוד של ישראל, לבחון אותה כחלק משאלת מעמדה הבין-לאומי ולהציג בקווים כלליים פתרון למשבר הנוכחי. מעמדה הבין-לאומי של ישראל הוא תוצאה של מאמץ מתמשך שנחל הצלחה גדולה, וכיום הישגיה של ישראל בתחום זה עומדים בפני משבר. מן הניתוח המופיע במסמך זה עולה מסקנה חד-משמעית בדבר הסיבות שהביאו את ישראל אל סף המשבר. המשך הכיבוש הישראלי בגדה המערבית וההתעקשות של ממשלות ישראל להתמיד בפרויקט ההתנחלות בשטחים אלו, המנוגדים למשפט הבין-לאומי ולקונסנזוס המערבי, אחראים במישורן ובאופן בלעדי לכרסום במעמדה הבין-לאומי של המדינה. כל זמן שההתנחלויות עומדות על תלן, צפויה להתגבר הסכנה לבידוד ישראל.

# הבידוד הגיאופוליטי



הבידוד הגיאופוליטי מאפיין את ישראל מאז הקמתה. כידוע, מדינות האזור לא קיבלו את הכרעת האו"ם בדבר הקמת מדינת ישראל והתנגדו לקיומה באמצעים צבאיים, דיפלומטיים וכלכליים. אמנם עם השנים השלימו חלק ממדינות האזור עם קיומה של ישראל וכמה מהן אף קשרו אתה קשרי מסחר ודיפלומטיה, אך רוב מדינות האזור עודן מתנגדות לנורמליזציה מלאה ביחסים עם ישראל. הסכמי השלום שנחתמו עם מצרים ועם ירדן צמצמו את חזית הלוחמה הישירה, אך לא הביאו לנורמליזציה אזורית מלאה. מבט במפה הגיאופוליטית מגלה כי מרחב הבידוד גולש מעבר לשכנותיה המידיות של ישראל, וכולל תחום רחב ממזרח לישראל וממערב לה.

תרשים 2: ההשתלבות הגיאופוליטית של ישראל במרחב



- קשרים דיפלומטיים שנותקו
- ללא קשר דיפלומטי, קשרי מסחר לשעבר
- ללא קשר דיפלומטי
- יחסים דיפלומטיים

הבידוד הגיאופוליטי משפיע על מעמדה הבין-לאומי של ישראל במגוון תחומים, גם אם במידות שונות, כפי שיובהר להלן.

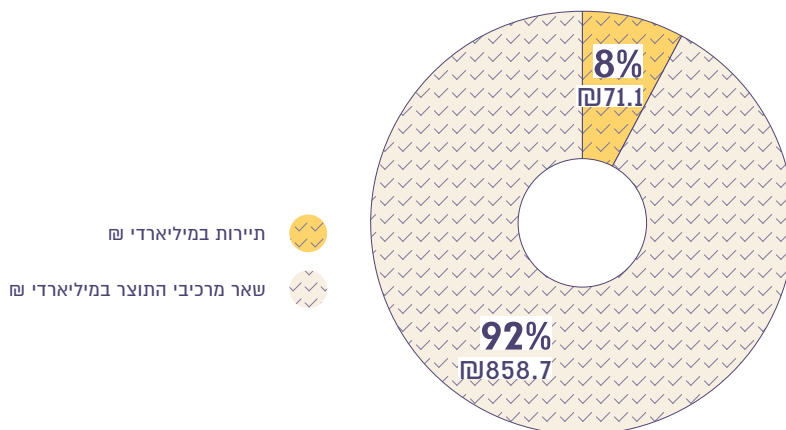
### 1.1 משמעותו הכלכלית של הבידוד הגיאופוליטי

המרחב המזרח-תיכוני הוא אזור סחר רחב אשר באופן רשמי חסום בפני המשק הישראלי. יחסים עסקיים ומסחר בין ישראל ובין המדינות השונות במרחב מתקיימים – אפילו עם מדינות שעמן ישראל מצויה בסכסוך – אבל אלו מוגבלים בהיקפם ומתקיימים לרוב תחת מעטה חשאיות, המצריך לעתים הקמת חברות בת זרות ואף קווי ייצור נפרדים, ויש בהם מידה רבה של סיכון פוליטי;<sup>7</sup> היבטים אלו אף מייקרים את עלויות העסקה. יתרה מזו, ביחסים עסקיים עם מדינות אלו חברות ישראליות אינן זכאיות למגוון השירותים שניתנים במסחר עם מדינות שעמן יש לישראל יחסים דיפלומטיים (למשל סיוע של נציגויות סחר, ביטוח ואשראי סחר חוץ ועוד).

היעדר יכולת לנצל את המיקום הגיאוגרפי של ישראל לשם תובלה יבשתית מגביר את התלות בתובלה ימית ואווירית ומגדיל את עלויות התובלה והאנרגיה. נוסף על כך, ישראל אינה מנצלת את היתרון האסטרטגי של מיקומה הגיאוגרפי, אשר שימש לאורך ההיסטוריה כאזור מעבר המקשר בין שלוש יבשות. שיעור ההובלה היבשתית של סחר החוץ הישראלי מזערי, ואינו מגיע אפילו ל-1% מכלל הסחר.<sup>8</sup> משמעותו של נתון זה היא שישראל מתפקדת ברוב תחומי פעילות המשק כמדינת קצה, וסופגת את העלות של אובדן ההזדמנויות הנגזרות ממעבר תדיר של סחורות בין נמליה ומפיתוח תשתיות התחבורה והתקשורת המתלווה לכך.

ישראל מתפקדת כמדינת קצה גם בתחום התיירות. תרומתו הישירה והעקיפה של ענף התיירות למשק הישראלי מוערכת ב-8% מהתמ"ג ו-8.2% מכוח העבודה.<sup>9</sup> אפילו הגבולות הפתוחים בין ישראל לחלק

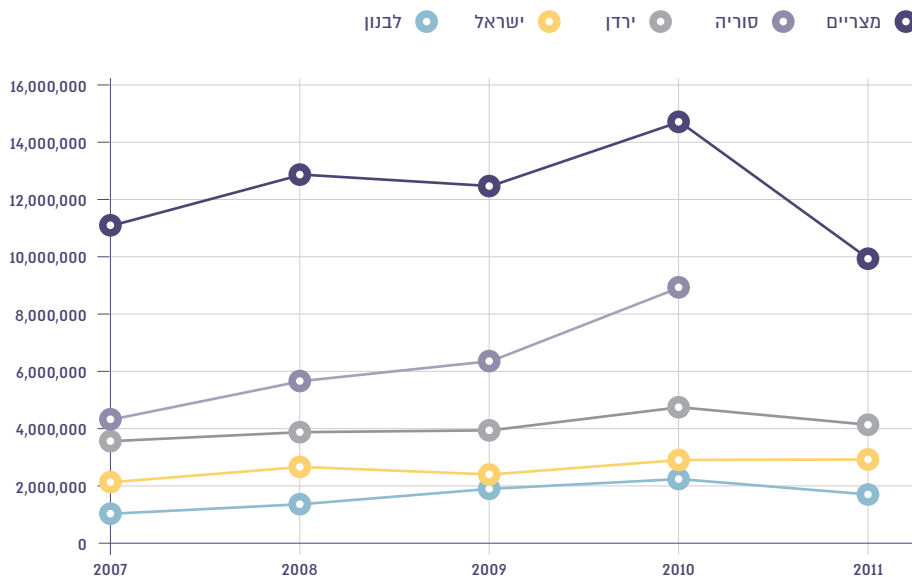
תרשים 3: תיירות מתוך התמ"ג





משכנותיה מטילים מגבלות ביטחוניות ופוליטיות על מעבר תיירים. תוצאות הבידוד הגיאופוליטי ניכרות בפער בין ישראל לשכנותיה בהיקף התיירות הנכנסת ובצמיחתה. מספר התיירים שנכנסו לישראל ב-2010 (2.8 מיליון) היה כמחצית ממספר התיירים שנכנסו לירדן בתקופה זו (4.5 מיליון), כשליש ממספר התיירים שנכנסו לסוריה (8.5 מיליון) וכחמישית ממספר התיירים שנכנסו למצרים (14 מיליון). בין השנים 2007-2011 צמחה התיירות הנכנסת לישראל ב-36%, שיעור דומה לזה של ירדן (33%) ומצרים (32%) ונמוך במידה רבה מהצמיחה בסוריה ובלבנון, שבהן צמחה התיירות הנכנסת בשנים אלו בלמעלה מ-100%.<sup>10</sup> ההסבר לצמיחה הגדולה במספר התיירים שנכנסו לישראל בשנים האחרונות הוא פריחה בתחום התיירות הצליינית – נוצרים הבאים לישראל כדי לבקר באתרים דתיים. תיירות צליינית היא 22% מכלל התיירות הנכנסת לישראל. לבסוף, רק 11% מהתיירים הנכנסים לישראל עוברים במעברים היבשתיים.<sup>11</sup> הבידוד הגיאופוליטי מונע מישראל לתפקד כמדינת מעבר ולהפיק תועלת מהצמיחה האזורית בתחום התיירות.

תרשים 4: מספר תיירים לשנה בישראל ובשכנותיה



## 1.2 משמעותו התרבותית של הבידוד הגיאופוליטי

הבידוד הגיאופוליטי מתבטא גם בנתק ובניכור תרבותי בין ישראל (ליתר דיוק, החברה היהודית בישראל) ובין העולם הערבי והאסלאמי, למרות חיבור תרבותי חזק בין קבוצות רחבות באוכלוסייה ובין מדינות אלה; חיבור הנובע מקשרים היסטוריים, לשוניים, חברתיים ואמנותיים. אמנם בעזרת

התקשורת הדיגיטלית אפשר לעקוף מכשולים שהיו בעבר בלתי עבירים, אולם כמו היחסים הכלכליים, גם הקשרים התרבותיים נשארים ברובם פרטיים, וירטואליים ואנונימיים. ניסיונות ליצירת קשרי תרבות ושינופי פעולה כומביים נתקלים בחומות של חשדנות ועוינות – גם במדינות שעמן מקיימת ישראל קשרים דיפלומטיים. בסרטו התיעודי של זאב רווח "בן הארץ", שיצא בשנת 2012, מתעד היוצר את סירובם של שחקנים מרוקנים לשתף פעולה עם יוצר ישראלי מסיבות פוליטיות.<sup>12</sup>

### 1.3 משמעותו המדינית של הבידוד הגיאופוליטי

הבידוד האזורי מביא להתנגדות כמעט גורפת של מדינות ערב ושל מדינות הוועידה האסלאמית להצעות ולעמדות ישראליות, ובכך מגביל מאוד את מעמדה של ישראל בתחום המוסדי. קיומה של קואליציה אזורית שמבקרת ותוקפת את ישראל בבמות בין-לאומיות שונות מעלה את העיסוק השלילי בישראל בפורומים בין-לאומיים, ובכך פוגע גם בתדמיתה.

ארגון האומות המאוחדות משמש תשתית למוסדות ממשל גלובלי מסוגים שונים. הפעילות באו"ם והיכולת להיבחר לעמדות הובלה בארגונים השונים שלו נעשית על פי רוב במסגרת "קבוצות עבודה". מרחב הבידוד הגיאופוליטי מיוצג במערכת האו"ם על ידי שלוש קבוצות בעלות עליונות מספרית: מדינות ערב (22), ארגון הוועידה האסלאמית (56) והמדינות הבלתי מזדהות (118). קבוצות אלו, בהרכבים מתחלפים, פועלות להגבלת ההשתתפות וההשפעה של ישראל בפורומים בין-לאומיים שבהם היא חברה. עד שנת 2000 הייתה ישראל המדינה היחידה שלא השתייך לאף קבוצת עבודה באו"ם בשל הניתוק מהקבוצה האזורית והיעדר קבוצה "טבעית" אחרת להשתייך אליה (למשל על בסיס דתי או תרבותי). במאי 2000 הצטרפה ישראל כחברה חלקית ב"קבוצת מערב אירופה ואחרות" (WEOG: Western European and Others Group). שרת החוץ של ארצות-הברית דאז, מדלן אולברייט, אמרה כי הצטרפות ישראל לקבוצה היא צעד חשוב לעבר מקומה הטבעי כשותפה מלאה באומות המאוחדות. יש לציין כי חברות ישראל בקבוצה מוגבלת לפעילות בארגוני האו"ם בניו-יורק, ואינה חלה על הפעילות בז'נבה ובמקומות אחרים. ההצטרפות לקבוצת WEOG פתחה בפני ישראל לראשונה את האפשרות להגיש ולהעביר הצעות בנושאים שונים בעצרת הכללית. החברות בקבוצה נתנה גם בסיס תמיכה לשדרוג מעמדה של ישראל בכמה מארגוני המשנה באו"ם. כבר בשנים 2003-2004 הציגה ישראל מועמדים לשש משרות בכירות באו"ם ומונתה פעמיים לנשיאות המתחלפת של הקבוצה.

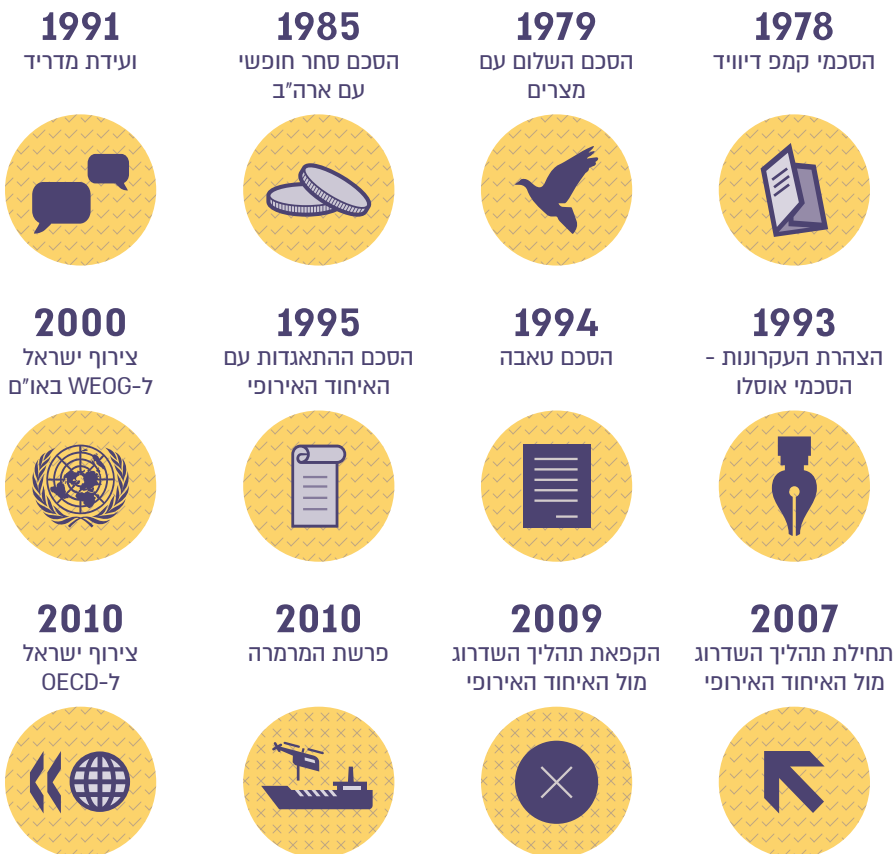
היחסים האסטרטגיים עם מדינות מערב אירופה סללו את הדרך לפריצה, גם אם חלקית, של המחסומים הגיאופוליטיים בעצרת הכללית של האו"ם, ואילו היחסים עם ארצות-הברית מספקים לישראל חומת מגן בכל הנוגע להחלטות הגוף הביצועי של האו"ם – מועצת הביטחון. למעלה מרבע מההחלטות שעליהן הטילה ארצות-הברית וטו בין השנים 1972-2011 היו מכוונות להגנה על ישראל – בין מניעת גינוי של ישראל או דרישה לפינוי שטחים, בין מניעת תמיכה מוצהרת בזכות הפלסטינים להגדרה עצמית.<sup>13</sup>

נוסף על כך, עד שנות התשעים לא היו לישראל יחסים דיפלומטיים עם רוב מדינות אסיה ואפריקה. במהלך שנות התשעים, בעקבות תהליכי שלום וסיום המלחמה הקרה, הרחיבה ישראל את מערך היחסים הביטורליים שלה באופן ניכר וחסר תקדים.<sup>14</sup> מגמה זאת נעצרה לקראת סוף שנות

התשעים, והתהפכה עם פרוץ האינתיפאדה השנייה בשנת 2000. עשר מדינות ביטלו מאז את היחסים הדיפלומטיים שייסדו עם ישראל.<sup>15</sup>

סוגיה נוספת שפוגעת במערך היחסים הביטורליים של ישראל בתחום המדיני נוגעת למיקום הנציגויות הזרות. בכל העולם מקובל שהנציגות המרכזית ממוקמת בעיר הבירה של מדינת היעד. מבין השגרירויות הזרות בישראל, אף לא אחת נמצאת בירושלים. כמה מדינות פתחו שם בעבר שגרירויות, אך עד שנת 2006 עברו כולן לתל אביב. הקונסוליות הזרות בירושלים פועלות בעיקר מול הרשות הפלסטינית, ורובן ממוקמות במזרח העיר. עובדה זאת מצביעה על פער עקרוני בין ישראל ובין כל חברותיה, המדינות המקיימות עמה קשרים ביטורליים מלאים. הלכה למעשה, מדינות העולם מתנות את ההכרה שלהן בטענה הישראלית כלפי ירושלים כבירת ישראל ביישום עקרון שתי המדינות ובהקמת עיר בירה פלסטינית לצד הבירה הישראלית.

|| תרשים 5: נקודות ציון משמעותיות במעמד הבינ"ל של ישראל



### **סיכום:**

הבידוד הגיאופוליטי של ישראל, שאותו סקרנו בחלק זה, הוא עובדת היסוד של יחסי החוץ של ישראל ושל מעמדה הבין-לאומי. מבחינה כלכלית ותרבותית בידודה של ישראל במרחב המזרח-תיכוני הופך אותה למדינת קצה ומונע את מימוש היתרונות הגלומים במיקומה כגשר בין שלוש יבשות. מבחינה מדינית מטיל הבידוד הגיאופוליטי מגבלות כבדות על ישראל כיוון שההתנהלות בזירה הבין-לאומית נעשית פעמים רבות במסגרת קואליציות אזוריות. למעשה ישראל היא מדינה מזרח-תיכונית, אך לעובדה זאת אין כל ביטוי חיובי ביחסיה הכלכליים, הדיפלומטיים והתרבותיים עם שאר העולם.

## ההתגברות על הבידוד: הברית עם המערב

# 2

מעמדה האזורי של ישראל השתפר לאורך השנים. השיפור מתבטא בהסכמים עם מצרים וירדן, בביטול החרם הערבי במסגרת הסכמי אוסלו ובטיפוח יחסים דיפלומטיים ופתיחת שווקים ברוב מדינות אסיה ואפריקה עם תום המלחמה הקרה. עם זאת, בכל שנות קיומה התמודדה מדינת ישראל עם הבידוד הגיאופוליטי בעיקר באמצעות פיתוח מערך משוכלל של יחסים אסטרטגיים עם ארצות-הברית ואירופה. כבר בשנות החמישים ובראשית שנות השישים פעל בן-גוריון רבות כדי לפתח בריתות אסטרטגיות אלו, ראשית עם צרפת של דה-גול ובהמשך עם ארצות-הברית.<sup>16</sup> לאורך שנים עמלו רבות ישראל, אירופה וארצות-הברית כדי למסד שותפות אסטרטגית שמיטיבה עם ישראל ועם מעצמות המערב.

### 2.1 חשיבות הברית עם המערב

**כלכלה:** מערב אירופה וצפון אמריקה הם שוקי הסחר הראשיים של ישראל; שווקים אלו יחד הם כ-70% מסך סחר החוץ (יבוא ויצוא) של ישראל. הסכמי הסחר החופשי של ישראל עם ארצות-הברית ועם האיחוד האירופי הם לפיכך תשתית הכרחית לחוסן הכלכלי של ישראל. היחסים עם ארצות-הברית ועם האיחוד האירופי משמשים גם בסיס חשוב לצמיחת המגזרים הטכנולוגיים בישראל. יחסים אלה הם מקורות ההשקעה העיקריים במחקר ובפיתוח (דרך קרנות ממשלתיות או משקיעים פרטיים), בהזנקים (סטארט-אפים) ובחברות הנסחרות בשווקי ההון הזרים (בעיקר נאסד"ק).

ישראל חברה בשלושת המוסדות הכלכליים הגדולים בעולם – ארגון הסחר העולמי (WTO), הבנק העולמי וקרן המטבע העולמית. כמדינה קטנה ההשפעה היחסית של ישראל בארגונים אלה היא שולית, אך היא מיוצגת בפורומים שונים, מצליחה לקדם אינטרסים ייחודיים להו ומקבלת דוחות התקדמות חיוביים על ביצועיה.<sup>18</sup>

הצטרפות ישראל לארגון המדינות המפותחות (OECD) בספטמבר 2010 סימנה שיא חדש במעמדה הכלכלי הבין-לאומי. ההצטרפות לארגון אינה סמלית בלבד; היא תוצאה של מהלך דיפלומטי ארוך ומורכב אשר הצריך גם שינויים חקיקתיים ורגולטוריים. החברות בארגון היא בסיס לשיתוף פעולה הדוק יותר עם חברות הארגון – המדינות הדמוקרטיות המובילות בעולם – בכל הנוגע לקביעת סטנדרטים במדיניות גלובלית ולשיתוף במידע.<sup>19</sup>

מאז שנות התשעים הרחיבה ישראל מאוד את מערך הסכמי הסחר שלה. הסכמי הסחר החופשי הקיימים היום חולשים על 65% מסחר החוץ של ישראל וכוללים כמעט את כל יבשת אמריקה ואירופה.<sup>20</sup> שותפות הסחר המרכזיות של ישראל הן מדינות האיחוד האירופי (34% מהיצוא, 55% מהיבוא) וארצות-הברית (35% מהיצוא, 15% מהיבוא).<sup>21</sup>

הסכם הסחר החופשי הראשון שחתמה ארצות-הברית היה ההסכם עם ישראל בשנת 1985. בראשית דרכו העניק ההסכם יתרון משמעותי לישראל מבחינת גישה לשוק האמריקני. ההסכם שימש גם כבסיס לעידוד סחר בין ישראל לשכנותיה במסגרת ה-QIZ (Qualified Industrial Zone), אשר החיל את תנאי ההסכם עם אזורי תעשייה ייעודיים בירדן ובמצרים. עם השנים חתמה ארצות-הברית הסכמי סחר חופשי עם מדינות נוספות, בהן גם ירדן, והיתרון היחסי שהעניק ההסכם לישראל נשחק במידה מסוימת.

האיחוד האירופי הוא שותף הסחר המרכזי של ישראל, ומערך ההסכמים אתו הוא המפותח ביותר ומעניק לישראל מעמד ייחודי. הראשון מבין שני הסכמי היסוד הוא הסכם ההתאגדות (Association Agreement), אשר נחתם בשנת 1995 ונכנס לתוקף בשנת 2000. הסכם זה עוסק בהסדרת דיאלוג פוליטי קבוע, קידום שוק חופשי וחילופי תרבות, חברה וכלכלה. ההסכם השני הוא תוכנית הפעולה במסגרת מדיניות השכנות האירופית (European Neighborhood Policy). ישראל היא המדינה היחידה המוגדרת כ"שכנה מועדפת" (privileged neighbor) במסגרת מדיניות השכנות.<sup>22</sup> על בסיס שני הסכמי המסגרת הללו חתמה ישראל שורה של הסכמים פרטניים עם האיחוד האירופי במגוון תחומים, בהם שיתוף פעולה מדעי וטכנולוגי וליברליזציה הדדית במוצרי חקלאות.<sup>23</sup> הודות למגוון ההסכמים הללו ישראל נהנית היום מהטבות כלכליות במערך הסחר שלה עם האיחוד האירופי כגון תעריפי מכס מופחתים ביצוא וביבוא, גישה מסחרית לשוק הפנימי האירופי, היתרים לחילופי מידע נרחבים בין גורמים באיחוד ובישראל ופתיחה הדרגתית של תוכניות התמיכה והסיוע של האיחוד בתחומי תרבות, מדע, תעשייה, חינוך וסביבה. הרווח השנתי למשק הישראלי בעקבות ההסדרים האלה נאמד במאות מיליוני יורו בשנה.

אולם לישראל אין הסכם סחר חופשי עם אף מדינה באסיה, אף על פי שהסחר עם אסיה הוא כיום 25% מסחר החוץ של ישראל ונמצא במגמת עלייה. מינהל סחר חוץ במשרד התמ"ת מקיים משא ומתן בנושא עם סין, הודו ודרום-קוריאה, אך עד כה אין דיווחים על התקדמות משמעותית.

**מדינאות ובטחון:** ישראל הייתה אחת המדינות הראשונות שבהן הכירה ארצות-הברית כ"בעלת ברית שאינה חברה בנאט"ו", מעמד המעניק גישה למידע ולציוד צבאי, תיאום ושיתוף פעולה עם משרד ההגנה האמריקני וקידום טכנולוגיות צבא וחלל. באופן מצטבר ישראל היא המוטבת הגדולה ביותר של סיוע החוץ האמריקני מאז מלחמת העולם השנייה, והיא מקבלת למעלה משלושה מיליארד דולרים בסיוע ביטחוני מארצות-הברית כל שנה. לאחרונה נוספו 275 מיליון דולר לסכום זה כמימון אמריקני למערכת "כיפת ברזל".<sup>24</sup> הקשר הישיר של ישראל עם נאט"ו התפתח מאז אמצע שנות התשעים, והוא מאפשר לישראל שיתופי פעולה אסטרטגיים והשתתפות בתרגילים בקנה מידה עולמי. שיתופי פעולה נקודתיים יותר מתבטאים בסיוע ביטחוני של מדינות מובילות באיחוד המספקות אמצעי לחימה מתקדמים לישראל בהנחות מפליגות, כדוגמת עסקת הצוללות הגרעיניות "דולפין" בין ישראל לגרמניה.<sup>25</sup> התמיכה של ארצות-הברית ואירופה מתבטאת במיוחד באו"ם. צירוף ישראל לקבוצה הגיאוגרפית "מערב אירופה ואחרות" בשנת 2000 מאפשר לישראל לעקוף את הבידוד הגיאופוליטי בנושאים מסוימים ולהשתלב במוסדות האו"ם. יתרה מזו, הווטו העקבי של ארצות-הברית על החלטות מועצת הביטחון שמכוונות נגד ישראל מעניק לישראל מטריית הגנה חשובה.

**תרבות:** שילוב ישראל בליגות הספורט השונות באירופה, ואף בתחרות האירוויזיון, מפצה במידת מה על הבידוד הגיאופוליטי בתחום התרבות ומשקף גם את ההעדפה ותחושת השייך התרבותית של ישראלים רבים. בתחומים מגוונים – מוסיקה, אמנות, ספורט, אקדמיה ובידור – ישראלים רבים רואים עצמם כמשתייכים לתרבות המערבית. כמו כן, אירופה היא היעד המרכזי של התיירות היוצאת מישראל – כ-25% (כמיליון תיירים בשנה).

אמנם קהילות ותרבויות רבות בישראל נוטות פחות לתרבות אירופית או אמריקנית, אך אין ספק שהיחסים ההדוקים של ישראל עם אירופה וארצות-הברית עיצבו את הישראליות של ימינו. השפעתו העמוקה של המערב מתבטאת בתרבות, בכלכלה, בביטחון וכמובן בקשריה הדיפלומטיים של ישראל. הברית עם המערב אפשרה לישראל להיות במזרח התיכון מבלי להיות במזרח התיכון: להתקיים במזרח התיכון מבחינה גיאוגרפית ולהתקיים במערב מבחינה כלכלית, תרבותית וצבאית.

בשנות התשעים ריכזו הסכמי אוסלו את הבידוד הגיאופוליטי של ישראל במגוון אופנים; הבולט שבהם הוא כינון יחסים דיפלומטיים עם מדינות שונות באזור וחתימה על הסכם השלום עם ירדן. נוסף על כך, לאחרונה אושררה היוזמה הערבית לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, המציעה פתרון כולל לסכסוך בין ישראל לפלסטינים ולמדינות האזור.<sup>26</sup> פתרון לסכסוך שייחשב בר תוקף בעיני מדינות האזור יאפשר צמצום משמעותי של הבידוד הגיאופוליטי ויקטין את התלות של ישראל במדינות המערב. אך לעת עתה הפשרה אזורית כזו אינה נראית באופק, ותלות ישראל במערב רק גדלה. לאור תלות זאת ולאור המשבר המתרגש ראוי לשאול: מהו יסוד יחסיה ההדוקים של ישראל עם המערב?

## 2.2 יסודות הברית עם המערב: אינטרסים וערכים

### 2.2.1 הברית עם ארצות-הברית

לאחר שנים של בנייה ושותפות, הברית בין ישראל לארצות-הברית נתפסת כמובנת מאליה. זה מכבר נאם ראש ממשלת ישראל מול הקונגרס בארצות-הברית לקול תשואות חברי הקונגרס האמריקנים מכל גוני הקשת הפוליטית, והכריז שאין ידידה טובה יותר לישראל מארצות-הברית ואין שותפה נאמנה יותר לארצות-הברית מישראל. הנשיא האמריקני מצדו, כמו רבים מקודמיו בתפקיד, הכריז בהזדמנויות רבות – לאחרונה בנאומו בירושלים – שהמחויבות של ארצות-הברית לביטחון ישראל אינה ניתנת לערעור.<sup>27</sup>

הקרבה בין ישראל לארצות-הברית אינה מוגבלת להנהגה האמריקנית; היא מחלחלת גם לציבור הרחב. סקרים מראים שבקרב הציבור האמריקני ישנה אהדה רבה לישראל, במיוחד כשזו עומדת מול המדינות הערביות הסובבות אותה.<sup>28</sup> אהדה זאת אינה מובנת מאליה, במיוחד בהתחשב בכך שהיו שנים שבהן לא הנתנה מדינת ישראל מתמיכה רחבה וחד-משמעית בארצות-הברית. ג'ורג' מרשל, שר החוץ האמריקני ב-1948, התנגד לקריאה לעצמאות ישראלית; הוא לא היה הקול היחיד בממשל האמריקני שהביע עמדה זו.<sup>29</sup> העמדה האמריקנית הרואה בישראל בת ברית שאינה ניתנת לערעור התגבשה לאורך שנים ומבוססת על עקרונות שונים.

### ישראל וארצות-הברית: אינטרסים אסטרטגיים במזרח התיכון

בנייר עמדה שפרסם מכון וושינגטון (Washington Institute for Near East Policy) ב-2011 טוענים החוקרים בלקוויל וסוקומב שארצות-הברית מפיקה תועלת מהקשר בין שתי המדינות ומשתמשת בו לקידום האינטרסים שלה.<sup>30</sup> החוקרים מצביעים על כמה אינטרסים אמריקניים במזרח התיכון:

א. מניעת הפצת נשק להשמדה המונית

ב. מאבק בטרור ובכוחות האסלאמיים הרדיקליים שמצמיחים אותו

ג. תמיכה בשינוי דמוקרטי באזור

ד. מאבק בהתפשטות השפעה איראנית באזור

ה. הבטחת זרימה חופשית של גז ונפט במחירים סבירים

ו. פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני בתהליך של משא ומתן

ז. ביטחון לישראל

ישראל, כך לטענתם, תומכת כמעט באותן מטרות:

א. מניעת הפצת נשק להשמדה המונית, במיוחד של איראן ושל ארגוני טרור

ב. מאבק בטרור ובקיצוניות המכונה בישראל "הג'יהאד העולמי"

ג. קידום יציבות ופיתוח דמוקרטיה ליברליות במזרח התיכון לטווח ארוך

ד. קידום גבולות בני קיימא על בסיס העיקרון "שתי מדינות לשני עמים"

כיוון שמטרותיהן של שתי המדינות דומות כל כך, לטענת החוקרים, התפתחו שיתופי פעולה רבים בעשרות השנים האחרונות, בעיקר בתחום הידע הביטחוני.

אפשר להטיל ספק בתיאורים אלו של מטרות ארצות-הברית וישראל, אך קשה להכחיש שהמדינות חולקות הבנה משותפת של הגורמים המאיימים עליהן במזרח התיכון. מכאן צומחת שותפות צבאית ואסטרטגית המבוססת על התמודדות עם אימים משותפים.

### ישראל וארצות-הברית: ברית הערכים המשותפים - דמוקרטיה

בנאום שנשא ברק אובמה לקבוצת הלובי היהודית איפא"ק (AIPAC) בשנת 2012, הכריז שהקשר בין ישראל לארצות-הברית אינו מבוסס רק על אינטרסים משותפים אלא גם על שותפות ערכית.<sup>31</sup>



לדבריו, הערכים המשותפים שחולקות האומות הללו כוללים "את האמונה שחירות היא זכות שניתנה לכל ילדי האל; את הניסיון שמלמד אותנו כי דמוקרטיה היא צורת השלטון האחת והיחידה שיכולה באמת להיענות לשאיפות של אזרחים".<sup>32</sup> את הניתוח הערכי אפשר לשמוע מנשיאים אמריקנים לאורך ההיסטוריה; הנשיא קנדי טען: "העם הזה, מאז ימי הנשיא וודרו וילסון, יצר והמשיך מסורת של חברות עם ישראל בגלל שכולנו מחויבים לחברות הרוצות שלום וזכויות הפרט". ג'ורג' בוש האב אמר: "החברות, הברית שבין ארצות-הברית לישראל, בנויה על יסודות של ערכים דמוקרטיים משותפים, היסטוריה ומסורת משותפת, שמחייבה את שתי המדינות שלנו". דוח של משרד החוץ הישראלי קובע אף הוא: "הברית בין ישראל לארצות-הברית תמיד תשרוד כיוון שהיא בנויה על יסוד מוצק של ערכים דמוקרטיים".<sup>33</sup>

אף על פי שלעיתים רחוקות מנהיגי המדינות נדרשים לפרט מה הם הערכים הדמוקרטיים שעליהם מבוססת השותפות בין המדינות, הצהרות אלו מעידות ששתי המדינות רואות את הברית ביניהן כמבוססת על שיתוף ערכי ורעיוני.<sup>34</sup>

## 2.2.2 הברית עם אירופה

לישראל קשרים עם מוסדות האיחוד האירופי וגם קשרים ישירים עם רוב מדינות אירופה.

### ישראל ואירופה: אינטרסים משותפים באגן הים התיכון

העניין של אירופה באגן הים התיכון נובע מטעמים היסטוריים, מסחריים, תרבותיים ופוליטיים. קשרי הממשל והסחר ניכרים ברשת הדרכים העתיקות והנמלים הפזורים לאורך כל חופי הים. מדינות אירופה, בעיקר הדרומיות, ראו מאז ומעולם את הים התיכון ואת השטחים שסביבו כאזור ההשפעה הטבעי שלהן. גישה זאת התבטאה במגוון מערכות יחסים, משליטה קולוניאלית ועד תיירות. עד היום משמש הים התיכון, דרך תעלת סואץ, אפיק מסחר מרכזי של אירופה עם אסיה.

הקמת האיחוד האירופי הפכה את אירופה לגוש מתרחב והעלתה שאלות בנוגע לגבולותיה המזרחיים והדרומיים ובנוגע ליחס בין גוש היורו ובין הכלכלות הנפרדות המקיפות אותו, אשר נחשבות ליציבות פחות. בשנת 1995 השיק האיחוד האירופי את "תהליך ברצלונה" (Barcelona Process) במטרה לבסס שיתוף פעולה יציב ומפרה בין האיחוד ובין מדינות אגן הים התיכון. בשנת 2004 הוחלט על הקמת "איחוד אגן הים התיכון" (Union for the Mediterranean), שמטרתו לשמש מסגרת ארגונית הדוקה יותר מ"תהליך ברצלונה". האיחוד הוקם רשמית בשנת 2008 ונמנות עמו כל מדינות האיחוד האירופי וכל המדינות המקיפות את הים התיכון, ובכלל זה הרשות הפלסטינית וירדן. מטרתו הן קידום שיתוף פעולה בנושאים אסטרטגיים כגון ביטחון, פיתוח תשתיות תחבורה, אנרגיה, מסחר ותקשורת; הגנה על איכות הסביבה; קידום שיתוף פעולה בחינוך ובמחקר.<sup>35</sup> "איחוד אגן הים התיכון", שבו חברה מדינת ישראל, הוא מרכיב מרכזי ב"מדיניות השכנות של אירופה" (European Neighborhood Policy).

לישראל עמדה חשובה ב"איחוד אגן הים התיכון". יש לה יתרונות יחסיים בתרומה לפעילות הארגון בתחומים השונים, החל בביטחון וכלה בטכנולוגיות מתקדמות וביכולתה לקדם תהליכים שונים בתחומים אלה. האיחוד רואה חשיבות רבה בשיתוף ישראל במרחב השכנות של אירופה, ואף מוכן לשלם עבור כך מחיר מדיני: האיחוד מקפיד לשתף את ישראל בפעילויותיו, ומסרב על פי רוב להיכנע לתכתיבי הבידוד הגיאופוליטי.

### ישראל ואירופה: היסטוריה

כמו במקרה של ארצות-הברית, הקשר עם אירופה כרוך בהזדהות רגשית וערכית. יסודותיו של קשר זה נעוצים במחצית הראשונה של המאה העשרים. שלושה גורמים עיקריים תרמו לקשר זה: הגורם הראשון הוא מוצאה האירופי של חלק ניכר משכבת מייסדי המדינה, שחלקו תרבות וערכים אירופיים שהנחילו למדינה הצעירה ולמוסדותיה. עובדה זאת מתבטאת בתרבות משותפת ובקשרים אישיים ומוסדיים ארוכי שנים; הגורם השני הוא תפקידן של מדינות אירופה, ובפרט בריטניה וצרפת כמעצמות המנדט הרלוונטיות, בעיצובה הגיאופוליטי של ישראל ושל המרחב הסובב אותה. על כן אירופה רואה את עצמה כמחויבת לשגשוגה של ישראל כחלק משגשוג כללי באזור; לבסוף, השואה ורגשות האחריות והאשמה הכרוכות בזיכרון השואה הביאו את מדינות אירופה, ובמיוחד את גרמניה, ליצור קשרים אסטרטגיים עם ישראל. זיכרון זה מוצא ביטוי בהקשרים רבים, סמליים ומעשיים.

### ישראל ואירופה: ערכים משותפים – דמוקרטיה

המעמד המועדף של ישראל במערך ההסכמים עם האיחוד האירופי מושתת על מחויבותה לערכים דמוקרטיים ולזכויות אדם. על פי מסמכי היסוד של מדיניות השכנות האירופיות (ENP), יחס מועדף יינתן למדינות שכנות על בסיס "מחויבות הדדית לערכים משותפים" של האיחוד (קרי, זכויות אדם ודמוקרטיה).<sup>36</sup> מחויבותה של ישראל לערכים אלה הוא בסיס ליחסיה עם האיחוד. זאת גם הסיבה לכך ששאלת עמידתה של ישראל בסטנדרטים דמוקרטיים נמצאת פעמים רבות במוקד מחלוקות עם ההנהגה הישראלית. חלק ממדינות אירופה, למשל, אינן תומכות בהגדרה של ישראל כמדינה יהודית כיוון שהגדרה זו, לתפיסתן, פוגעת במעמדה הדמוקרטי של ישראל.<sup>37</sup>

### סיכום יסודות הברית עם המערב:

הבריתות האסטרטגיות עם מדינות המערב מאפשרות לישראל לשגשג ולקדם את האינטרסים שלה למרות בידודה הגיאופוליטי. הברית חשובה גם למערב – לארצות-הברית ולאירופה כאחד. הברית נטועה בתמונת עולם משותפת, ובייחוד בהבנה משותפת של לגיטימיות פוליטית ושל הקשר שלה לשוויון אזרחי. ללא השותפות הערכית, הקשר בין ישראל למערב היה יכול להיות רק קשר אינטרסים מקרי ותלוי בנסיבות משתנות. הקשר הקיים מאפשר שיתוף פעולה מעמיק וארוך טווח.

## משבר היחסים עם המערב

### 3

מהנתונים שנסקרו בפרק הקודם עולה שאף על פי שישראל מבודדת מבחינה אזורית, הרי היא אינה מבודדת בזירה הבין-לאומית. מדינת ישראל מתגברת היטב על הבידוד הגיאופוליטי שבו היא נתונה מאז הקמתה בזכות ברית אסטרטגית-ערכית עם מדינות המערב. בניגוד למיתוס הדה-לגיטימציה שקנה לו אחיזה בשיח הציבורי בשנים האחרונות,<sup>38</sup> בקרב מדינות המערב – כמו ביתר המדינות המפותחות הנתונות להשפעתן – אין כיום אף מדינה שמטילה ספק בלגיטימיות של מדינת ישראל, ששואפת לבדוד אותה או להתנתק ממנה. למעשה, ההפך הוא הנכון: המדינות המערביות מגלות יחס אוהד לישראל, מעוניינות לשתף עמה פעולה בסחר, תרבות, מדע וביטחון ועושות מאמצים ניכרים לשלב את ישראל בקהילה הבין-לאומית. עם זאת, בחינה של מעמדה הבין-לאומי של ישראל על פי המדדים השונים מגלה הזדמנויות שהוחמצו, מגבלות וכשלים. חשוב מזאת, הממצאים מעידים שהיחסים של ישראל עם המערב מתערערים, ומערך שיתוף הפעולה מצוי במגמת היחלשות שעשויה להידרדר לכדי משבר של ממש.

### 3.1 מעמדה הדיפלומטי של ישראל

#### מדד גלובליזציה

מדד ה-KOF Globalization Index מדרג את רמת הגלובליזציה של 181 מדינות בעולם בשלושה תחומים – כלכלי, חברתי ומדיני, והוא מדד מקיף ומוסכם.<sup>39</sup> מדד KOF הפוליטי משקלל נתונים עובדתיים על ייצוג דיפלומטי, חברות בארגונים ובאמנות בין-לאומיות ותמיכה בכוחות שמירת שלום.<sup>40</sup> במדד לשנת 2013 דורגה ישראל במקום ה-58 בגלובליזציה פוליטית – במקום ה-29 מבין 34 מדינות ה-OECD (אשר תופסות את רוב המקומות בשלושת העשיריות הראשונות ברשימה), ובמקום החמישי מבין מדינות המזרח התיכון.<sup>41</sup>

■ תרשים 6: מדד הגלובליזציה הפוליטית לשנת 2013

1	איטליה	6	הממלכה המאוחדת	56	ניו-זילנד	204	גואם
2	צרפת	7	שוודיה	57	אתיופיה	205	איי הבתולה
3	בלגיה	8	ברזיל	58	ישראל	206	איי מריאנה הצפוניים
4	ספרד	9	פורטוגל	59	אקוואדור	207	האי מאן
5	אוסטריה	10	מצרים	60	תאילנד	208	איי התעלה

|| תרשים 7: מיקום שכנות ישראל על פי מדד הגלובליזציה הפוליטית לשנת 2012

10 מצרים 36 ירדן 58 ישראל 114 לבנון 128 סוריה

משמעות הנתונים היא כי ישראל משולבת בפחות מוסדות בין-מדינתיים ומקיימת פחות קשרים ביטרליים מרוב מדינות ההתייחסות שלה.

### נאט"ו

תחום נוסף של שיתוף פעולה דיפלומטי הוא מעורבותה המוגבלת של ישראל בנאט"ו. במהלך השנים האחרונות השפעת הסכסוך הישראלי-פלסטיני על יחסי ישראל עם נאט"ו מורכבת. מצד אחד, שיתוף הפעולה עם נאט"ו לא נפגם במהלך מבצע "עופרת יצוקה" (2009) או בעקבותיו, ובמהלך הלחימה אף הגיע מזכ"ל נאט"ו לביקור בישראל. מצד שני הבהיר המזכ"ל כי כל מעורבות של נאט"ו ככוח בין-לאומי בעזה ובגדה כרוכה בשלושה תנאים: הסכם שלום בין ישראל לפלסטינים, בקשה של שני הצדדים למעורבות נאט"ו ואישור מועצת הביטחון של האו"ם.<sup>42</sup> באפריל 2012 דיווח עיתון "הארץ" שתורכיה התנגדה להשתתפות ישראל בכנס נאט"ו שנערך בשיקגו במאי 2012. ישראל אכן לא השתתפה בכנס, אך בנאט"ו הכחישו שהדבר נבע מהתנגדות תורכיה.<sup>43</sup>

על כל פנים, נראה כי הצטרפות ישראל לנאט"ו כחברה מן המניין אינה עומדת על הפרק. רוב המקומות שבהם נדרשת ופועלת נאט"ו חסומים בפני ישראל בשל הניתוק הגיאופוליטי, ומעורבות של נאט"ו ככוח בין-לאומי בסכסוכים בין ישראל לשכנותיה ובינה לפלסטינים הותנתה זה מכבר בחתימה על הסכם שלום המקדם את פתרון שתי המדינות. אף שקריאות לצירוף ישראל כחברה מן המניין בנאט"ו עלו מפי מנהיגים ישראלים ואמריקנים מאז שנת 2007, ההשערה המקובלת היא שפתרון הסכסוך עם הפלסטינים על בסיס עקרון שתי המדינות הוא תנאי יסוד למהלך כזה.<sup>44</sup>

### האיחוד האירופי

גם מעמדה של ישראל באיחוד האירופי עומד בפני קשיים. לכל מדינה עם קשר לאיחוד יש תוכנית עבודה (action plan) שמתווה את גבולות היחסים בין שני הצדדים. אין להקל ראש בחשיבות תוכנית זו שכן היא מגדירה את כל תחומי האינטגרציה הכלכליים בשווקים האירופים, וכן את תחומי הפעולה הביטחוניים והפוליטיים המשותפים.<sup>45</sup> נוסף על כך היא מגדירה קשרי תרבות וחברה בתחומי המדע והאקדמיה ובשיתופי פעולה תרבותיים.

בנובמבר 2007 ביקשה ישראל מהאיחוד שדרוג משמעותי ביחסים עמה שיאפשר לישראל אינטגרציה מלאה במנגנוני האיחוד הכלכליים והביטחוניים, ברגולציות, בניהול, בכלכלת פנים ועוד.<sup>46</sup> לאחר

תהליך שנמשך כשנה וחצי הסכימו פה אחד מדינות האיחוד לקדם את השדרוג. העובדה שהאיחוד הסכים לאינטגרציה כה משמעותית ראייה לציון, בעיקר מול אלו הטוענים שאירופה מובילה קו אנטי-ישראלי. אין כיום מדינה אחרת מלבד ישראל שהייתה זוכה להשתלבות כזו באיחוד.

אולם בשנת 2009, במהלך מבצע "עופרת יצוקה", הוקפא השדרוג. אף על פי שתהליך השדרוג הוקפא בעקבות המבצע, הוא נשאר בקיפאון בגלל המשך המדיניות הישראלית בשטחים. בניטה פררו ולדנר, נציבת יחסי החוץ של האיחוד, כתבה: "העסקה עדיין על השולחן [...] אנו צריכים ראיות ברורות שהממשלה החדשה רצינית באשר לקידום תהליך השלום. החתירה תחת אפשרות ההגעה להסכם, במיוחד על ידי בניית התנחלויות לא חוקיות, לא עוזרת".<sup>47</sup>

תגובת ישראל לא איחרה לבוא: ישראל איימה על אירופה שאם תמשיך לתקוף את ישראל באופן פומבי, יודרו האירופים מהתהליך המדיני.<sup>48</sup> ישראל ביקשה זמן נוסף כדי לגבש מתווה חדש להמשך התהליך מול הפלסטינים. ארבע שנים לאחר מכן, וכשבוע לאחר החלטת האיחוד האירופי ליישם את החלטותיו בדבר ההתנחלויות, החלה ישראל בסבב נוסף של משא ומתן מול הפלסטינים בתיווך אמריקני; אולם רבים בקהילה הבין-לאומית ובישראל נותרים ספקנים כל עוד מסרב ראש הממשלה לחשוף את כוונותיו באשר לתנאים ההכרחיים לצורך הסכמה על הסדר הקבע. ההפסד למשק הישראלי – וחשוב לא פחות, לשותפות המדינית עם אירופה – גדול מאד. גם אם תשנה אירופה את עמדתה בעתיד בדבר השדרוג, את השנים הללו ואת מאות מיליוני היורו שאבדו במהלכן – לא תוכל ישראל להחזיר.

### מעמד והשפעה בין-לאומית

ישראל נחשבת כיום בזירה הבין-לאומית למדינה בעייתית ואף סרבנית בכל הנוגע לזכויות אדם, לטיפול בפליטים, להגדרה עצמית ולהתפרקות מנשק. המדיניות והעמדות שישראל נוקטת באשר לזכויות הפלסטינים בגדה ובעזה עומדות לעתים קרובות בניגוד לנורמות המקובלות בזירה העולמית, ולפיכך יכולתה לפעול בנושאים אלו מוגבלת. גם המתקפה הדיפלומטית על ישראל מצד המדינות הבלתי מזוהות מקשה מאוד על יכולתה להשפיע ולפעול בתחומים אלה. על פי רוב ישראל נמצאת בעמדת הגנה והצטדקות בזירת ההחלטות הבין-לאומית בנושאים אלה.

ישראל מתנגשת עם מדינות המערב גם בתחום המשפטי. הקונסנזוס הבין-לאומי מבחינה משפטית באשר לגדה המערבית הוא שמדובר בשטח כבוש בריבונות העם הפלסטיני. עובדה זאת מובילה לחיכוכים חוזרים ונשנים עם ערכאות משפטיות בחוץ לארץ ובעיקר באירופה. הדוגמה הבולטת ביותר היא ההכרעה של בית המשפט הבין-לאומי לצדק (ICJ) שתואי גדר הפרדה שנבנתה בין ישראל לרשות הפלסטינית (בחלקו על שטח שמעבר לקו הירוק) הוא בלתי חוקי. לפסקי דין כאלו השפעה רבה על מעמדה הבין-לאומי של מדינת ישראל. שלא כמו גופים אחרים של האו"ם, שנחשבים בעלי הטיה פוליטית נגד ישראל, ה-ICJ ידוע כגוף אובייקטיבי. יכולתה של ישראל להציג את עצמה כמדינה שומרת חוק נפגעה קשות, והנזק ההסברתי שנגרם לה מכך הוא רב.

ביטוי נוסף למשבר הדיפלומטי הוא הגינויים הרבים למעשיה ולפעולותיה של ישראל. כל נשיא

אמריקני מאז 1967 קרא להפסקת הבנייה בהתנחלויות. מנהיגים אירופים רבים, וגם האיחוד עצמו, גינו לא פעם את פעילות ישראל. בדצמבר 2012 גינתה בחריפות מועצת הביטחון של האו"ם (הכוללת את בריטניה, צרפת, גרמניה ופורטוגל) את ההחלטה לבנות 1,500 יחידות דיור חדשות בשכונת רמת שלמה במזרח ירושלים. דוברת משרד החוץ האמריקני הוסיפה שהם מאוכזבים מאד ממעשיה של ישראל, וש"התוכניות החדשות לבנייה חותרות תחת השלום. מנהיגי ישראל ממשיכים להגיד שהם תומכים בנתיב שיוביל לפתרון שתי המדינות, אולם מעשים אלה מסכנים עוד יותר את האפשרות הזו".<sup>49</sup> גם שרת החוץ של האיחוד האירופי קטרין אשטון מביעה שוב ושוב אכזבה מהמשך הבנייה בהתנחלויות, המקשה על הניסיונות להגיע להסדר ומנוגדת לחוק הבין-לאומי.<sup>50</sup> נוסף על כך, רק במאי האחרון נזף שר החוץ האמריקני בשגריר ישראל בגלל הכשרת מאחזים על ידי הממשלה,<sup>51</sup> ושר החוץ הבריטי אמר בביקורו בישראל באותו החודש שישראל מאבדת את תמיכתה בבריטניה ובמדינות אירופיות נוספות בשל הבנייה בהתנחלויות, שאותה הם מגנים. השר הוסיף שלמרות שיתוף הפעולה עם ישראל בתחומים רבים, הם מתנגדים להתנחלויות בכל תוקף.<sup>52</sup> אם כן, אפשר לראות שגם אם התמיכה המעשית בישראל לא פסקה, שמה של ישראל הלך והשחיר בשנים האחרונות עם התגברות ההתנגדויות הרשמיות לשליטתה בשטחים.

## 3.2 מעמדה התרבותי של ישראל

המשבר הנוכחי משפיע גם על מעמדה התרבותי של ישראל. הארגון הבין-לאומי המוביל בתחום התרבות הוא אונסק"ו. חמש אמנות נחשבות לבסיס הדיפלומטיה התרבותית.. ישראל אשררה אחת מתוך חמש האמנות (משנת 1954) וחתמה על אחת (משנת 1972). המדד של Institute for Cultural Diplomacy, המשמש לדירוג הדיפלומטיה התרבותית של מדינות, מעניק שתי נקודות על כל אמנה מאושררת ונקודה על כל אמנה חתומה. ישראל, עם שלוש נקודות, מדורגת במקום השלישי מהסוף, מתחת לכל מדינות ה-OECD המופיעות במדד ומתחת לכל מדינות המזרח התיכון המופיעות בו, למעט מאע"ם (מדינת האמירויות הערביות המאוחדות), שגם לה שלוש נקודות בלבד.

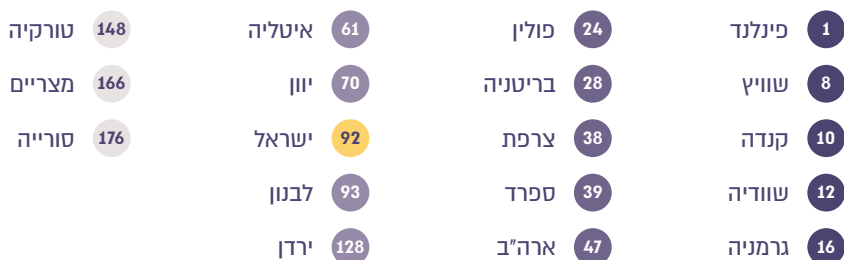
המעורבות הנמוכה של ישראל בפעילות אונסק"ו משקפת מתיחות ארוכת שנים בין המדינה לארגון סביב מעמד שטחי הגדה המערבית, ובמיוחד ירושלים המזרחית. נראה כי המתיחות ביחסים עם הארגון הגיעה לשיא חדש בשנת 2011, כאשר אישר הארגון את הצטרפות הרשות הפלסטינית כ"מדינת פלסטין" לאמנה להגנה על מורשת הטבע והתרבות העולמית משנת 1972. ישראל הגיבה בכתיבת הערת התנגדות לאמנה ובהקפאת תשלום של שני מיליון דולר לארגון, אך לא ניתקה את יחסיה עם הארגון ולא החזירה את השגריר.

### חופש העיתונות

מדד נוסף ששופך אור על משבר מעמדה הבין-לאומי של ישראל הוא מדד חופש העיתונות של הארגון "עיתונאים ללא גבולות" (Reporters Without Borders). המדד מבוסס על סקרים מקיפים

בנוגע למידת ההתערבות והפגיעה של המדינה בסיקור החדשות של הנעשה בתחומה. ישראל דורגה במדד משנת 2011—2012 במקום ה-92 מבין 179 המדינות.<sup>53</sup> זאת ירידה חדה בדירוג מאז שנת 2008, שבה דורגה ישראל במקום ה-46. בדירוג זה מצויה ישראל מתחת לכל מדינות ה-OECD למעט תורכיה, אך מעל רוב מדינות המזרח התיכון. מדד זה ייחודי בכך שישראל מדורגת בו פעמיים, מתוך הפרדה בין דירוג ישראל עצמה (Israeli Territory) לדירוג ישראל בשטחים הכבושים (Extra-territorial). המדינה היחידה מלבד ישראל שזכתה לדירוג כפול כזה היא ארצות-הברית.

תרשים 8: מדד חופש העיתונות לשנת 2011-2012



בכל הנוגע לחופש העיתונות בשטחים הכבושים דורגה ישראל במקום ה-133 – מתחת ללבנון, מאע"ם, קטר, עומאן וירדן, אך עדיין מעל הרשות הפלסטינית, ערב הסעודית, מצרים, סוריה ואיראן. בדירוג האחרון משנת 2013 אוחד הדירוג של ישראל והשטחים הכבושים, ומשום כך ירדה ישראל למקום ה-112.<sup>54</sup>

על פי מדד החופש העולמי של Freedom House ישראל מדורגת כמקום "חופשי" – יש לה דרגת חופש 1, הדרגה הגבוהה ביותר, בזכויות פוליטיות; ודרגה 2 בחירויות אזרחיות. דירוג זה מעמיד את ישראל במקום נמוך יחסית לרוב מדינות ה-OECD (כל המדינות למעט יוון, הונגריה, מקסיקו, דרום-קוריאה ותורכיה נמצאות בדרגה 1 בשני המשתנים) ובעמדה גבוהה מאוד יחסית לכל שאר מדינות המזרח התיכון.

בדוח לשנת 2012 סומנה ישראל כאחת המדינות שהחופש בה נמצא במגמת ירידה. ההסבר נעוץ ביוזמות החקיקה נגד ארגונים הקוראים לחרם על ישראל: "מגמת הירידה של ישראל נקבעה בשל העברת החוק המכונה חוק החרם, אשר מאפשר לתבוע בתביעות אזרחיות יחידים וקבוצות שקוראים לחרם תרבותי, כלכלי או אקדמי על מדינת ישראל והתנחלויות הגדה המערבית".<sup>55</sup>

בהקשר זה ראוי לציין שהביקורת מופנית כלפי מדינת ישראל בתוך הקו הירוק ולא מעבר לו. במילים אחרות, לא רק המדיניות בשטחים פוגעת במעמד ישראל בעולם, אלא גם פעולות שמתבצעות בתוך ישראל כדי להגן על מדיניות זו.

## חילופי תרבות

בשנים האחרונות ניכרת מגמה של הגבלות על חילופי תרבות בין ישראל לאירופה ולארצות-הברית על רקע פוליטי. אפשר להבחין בשתי תופעות:

**חרם פוליטי מוצהר בשל מדיניות ישראל כלפי הפלסטינים:** זרוע התרבות של תנועת החרם על ישראל, ה-BDS, זוכה להצלחות רבות יותר מהזרוע הכלכלית.<sup>56</sup> הזרוע האחרונה הצליחה עד כה להניע חרמות רק בכל הנוגע לפעילות עסקית בשטחי הגדה, ואילו הקריאות לחרם תרבותי נענות הן בהחרמה של אירועי תרבות בחוץ לארץ שבהם משתתפים ישראלים והן בסירוב של אנשי תרבות מחוץ לארץ לבקר ולהופיע בישראל.<sup>57</sup> בנושא זה קיים הבדל מהותי בין יצוא תרבות ליבוא תרבות. נראה שהחרם על תרבות ישראלית בחוץ לארץ, המוגבל מאוד בהיקפו, מתקיים רק כאשר האירוע נערך במימון ממשלת ישראל או בתמיכה רשמית שלה, ומתבטא בעיקר בעיסוק תקשורתי. גם ההגבלות החדשות של האיחוד האירופי באשר לתמיכה עתידית בשיתופי פעולה תרבותיים עם ישראל נוגעות רק לארגונים ולמוסדות שנמצאים מעבר לקו הירוק. לעומת זאת הסירוב להופיע בישראל מקבל ביטוי רחב יותר, בעיקר בקרב אמנים המזוהים עם פעילות פוליטית אנטי-מלחמתית. עם זאת נראה כי ניסיונות החרמה מאורגנים של אנשי תרבות, ספורט ואקדמיה מישאל בחוץ לארץ אינם זוכים להצלחות מתמשכות ואינם נהנים מתמיכת המוסדות המובילים ואמני ה"מיינסטרים" בזירת התרבות הבין-לאומית, אשר משתפים את ישראל ואת יוצריה בעשייתם.

**חרם סמוי:** תופעה משמעותית יותר, אם כי מתועדת פחות, היא תופעת החרם הסמוי. אנשי מקצוע ישראלים מתחום התרבות, האמנות והאקדמיה מספרים כי הם נתקלים לעתים קרובות בסירוב של גורמים בין-לאומיים להשתתף בחילופי תרבות עם ישראל (בין בהזמנת ישראלים לחוץ לארץ ובין בהשתתפות באירועים בישראל) מתוך רצון להימנע מהמטען הפוליטי השלילי המעורב בחילופים אלה. יש לציין שרובו ככולו של המטען נוגע למדיניות ישראל באשר לפלסטינים ולשטחים הכבושים. ככלל, מניעי החרם הסמוי הם הסתייגות מוסרית ממדיניות ישראל; חשש "למשוך אש" (כתוצאה מלחץ ציבורי שמפעילים ארגוני החרם); חשש מפני סיכון ביטחוני, מ"כאב הראש" של קשיים לוגיסטיים ומאי-נעימות הכרוכה בהסדרי הביטחון בביקורת הגבולות; ולעתים גם סלידה מ"חיבוק הדוב" שממשלת ישראל נותנת כאשר היא משווקת את חילופי התרבות לצורך המיתוג הלאומי שלה.

חרם מסוג זה הוא סמוי מבחינה זאת שרובו מתנהל מחוץ לעיני התקשורת, בתכתובות מקצועיות ובשיחות אישיות. הוא אינו מלווה בהצהרות אידיאולוגיות או במחויבות עקרונית להחרמה, אלא מתבטא בהימנעות. תופעה זו, אשר באה לידי ביטוי נרחב כל כך בתחומי התרבות, האמנות, הבידור והאקדמיה – גם אם היקפיה אינם מתועדים – מצביעה על אחד המחירים הלא מוכרים של בעיית התדמית הישראלית עקב ההתנגדות הגורפת למדיניות ישראל כלפי הפלסטינים.

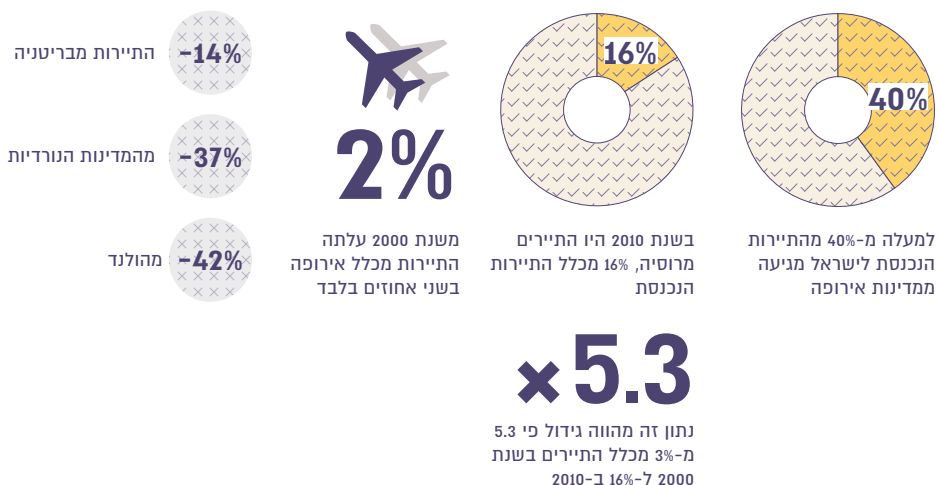
## תיירות

גם בתחום התיירות חל שינוי משמעותי בשנים האחרונות. למעלה מ-40% מהתיירות הנכנסת



לישראל מגיעה ממדינות אירופה, אך מאז שנת 2000 עלתה התיירות מכלל אירופה בשני אחוזים בלבד: התיירות מבריטניה ירדה ב-14%, מהמדינות הנורדיות ב-37% ומהולנד ב-42%. במשך התקופה הזו גדלה התיירות מרוסיה פי 5.3; לעומת 3% מכלל התיירים בשנת 2000, בשנת 2010 היו התיירים מרוסיה, צליינים בחלקם הגדול, 16% מכלל התיירות הנכנסת. בהנחה שתיירים מרוסיה משקיעים פחות כסף בישראל מאשר תיירים אירופים, לשינוי זה גם משמעויות כלכליות מרחיקות לכת. תרומתו הישירה והעקיפה של ענף התיירות למשק הישראלי מוערכת ב-7.8% מהתמ"ג ו-8.2% מכוח העבודה.

■ תרשים 9: מגמות בתיירות הנכנסת לישראל משנת 2000



3.3 מעמדה הכלכלי של ישראל

גלובליזציה

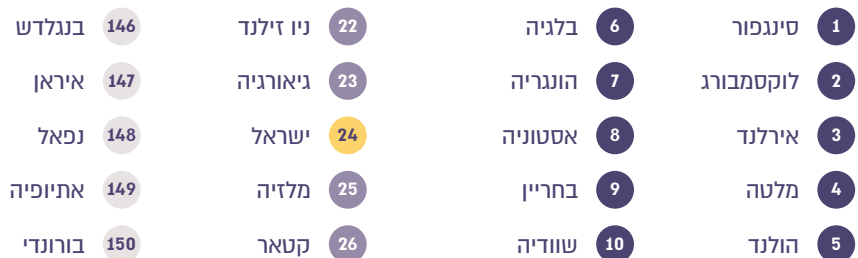
**מדד KOF** הכלכלי משקלל משתנים הכוללים סחר חוץ (יצוא ויבוא), השקעות זרות (נכנסות ויוצאות) ותשלומים לעובדים זרים כאחוז מהתמ"ג, וכן משתנים בנוגע להגבלות ומיסוי על יצוא ויבוא של סחורות, הון וידע. במדד KOF הכלכלי לשנת 2013 דורגה ישראל במקום ה-24 בגלובליזציה כלכלית – במקום ה-14 מבין מדינות ה-OECD ובמקום השלישי מבין מדינות המזרח התיכון – כשמעליה בחריין במקום התשיעי ומאע"ם במקום ה-11.<sup>58</sup>

רמה גבוהה זאת של גלובליזציה היא מאפיין יסוד של מדינות קטנות אשר כמו ישראל, הפיתוח

שלהן תלוי יותר בקשרים לכלכלה העולמית ואחוז ניכר יותר מהתוצר שלהן קשור לסחר ולהשקעות חוץ. אכן, כל חברות ה-OECD המדורגות מעל ישראל הן מדינות קטנות יחסית.

מדד נוסף המשקף את התדמית הבין-לאומית של ישראל בתחום הכלכלי הוא מדד השחיתות העולמי (Corruption Perceptions Index) של ארגון Transparency International.<sup>59</sup> מדד זה בוחן את רמת השחיתות הסובייקטיבית – כלומר התפיסה הרווחת בקרב מומחים ואנשי עסקים באשר לרמת השחיתות במדינה. ככל שדירוג המדינה נמוך יותר, כך השחיתות בה רבה יותר על פי מדד זה. בשנת 2011 דורגה ישראל במקום ה-36 במדד, הנמוך ביותר עבורה אי פעם, במקום ה-25 מבין מדינות ה-OECD והשלישי במזרח התיכון, מתחת לקטר ולמאע"ם.

10 תרשים: מדד הגלובליזציה הכלכלית לשנת 2013



### דירוג אשׂראי

דירוג האשׂראי של ישראל על פי חברת דירוג האשׂראי S&P הוא A+. הדירוג הגבוה ביותר הוא AAA, ו-A+ מוגדר כדירוג בינוני-עליון. ישראל ממוקמת במקום ה-32, עם צ'ילה וסלובניה.<sup>60</sup> על פי דוח של מרכז "אדווה" מיקום זה מדאיג בעיקר כי הפער בינו ובין מדד הפיתוח האנושי של Human Development Index – שבו מדורגת ישראל במקום ה-17 – הוא פער גדול.<sup>61</sup> לדעת מחבר הדוח, "הסיבה העיקרית לדירוג האשׂראי הנמוך יחסית הוא חוסר היציבות באזור בכלל והסכסוך הישׂראלי-פלסטיני בפרט. דירוג אשׂראי נמוך פירושו תשלום ריבית גבוהה יותר על הלוואות שהממשלה נוטלת בחוץ לארץ וגם על הלוואות שאנשי עסקים נוטלים בחוץ לארץ".<sup>62</sup> סוכנות דירוג האשׂראי S&P הבהירה כי הסוכנות "הייתה שוקלת להעלות יותר את דירוג ישראל אם ישראל הייתה פועלת להפחתת האיום הביטחוני שנשקף לה. הידרדרות במצב הביטחוני עלולה להביא ללחצים להורדת הדירוג של ישראל".<sup>63</sup>

### הסכמי סחר

כל מערך הסכמי הסחר של ישראל עם אירופה מבחין בין מוצרי השטחים למוצרים מתוך ישראל.

על פי הסכמים עם האיחוד מוצרים ישראליים פטורים ממכס, ואילו מוצרים מהשטחים אינם זוכים לפטור זהה כיוון שהשטחים אינם נחשבים חלק מישראל.<sup>64</sup> הפגיעה במשק הישראלי היא כפולה בהקשר זה, שכן מאז 2007 ישראל מפצה את התעשיינים והחקלאים מהשטחים בעשרות מיליוני שקלים לשנה על ההפסד בשוק האירופי.<sup>65</sup> למרות ההבחנה בין מוצרים המיוצרים בשטחים לאלו המיוצרים בישראל, ישנם קולות הקוראים להגביל סחר עם ישראל באופן כללי בשל האפשרות שמוצרי התנחלויות ימצאו את דרכם לאירופה כמוצרים ישראליים.<sup>66</sup> מגבלות בין-לאומיות בתחום הכלכלי חלות לא רק על הקשרים עם אירופה אלא גם על הקשרים עם ארצות-הברית, שמתנה את הערבויות שלה בכך שלא יושקעו בהתנחלויות.

גם ההסכם עם ה-OECD נוגע רק לתחומי הקו הירוק. בכל הפרסומים של OECD מופיעה הערה שמציינת כי בנתונים המסופקים על ידי ישראל אין לראות הסכמה של הארגון להתנהלות ישראל בשטחים:

המידע הסטטיסטי הנוגע לישראל מסופק על ידי הרשויות הישראליות הרלוונטיות ובאחריותן. השימוש במידע זה על ידי ה-OECD נמנע מכל שיפוט ביחס למעמדן על פי המשפט הבין-לאומי של רמת הגולן, מזרח ירושלים וההתנחלויות הישראליות בגדה המערבית.<sup>67</sup>

ראוי לציין גם את ה-ACAA (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products), הסכם שמטרתו להשיג תו תקן אירופי למוצרים ישראליים (כרגע בתחום התרופות בלבד, עם אופציה להתרחבות בהמשך). חתימה עליו תחשוך בדיקות תקן נוספות באירופה, אשר מייקרות מאוד את תהליך היצוא. הסכם זה נחתם כבר ב-2010 והיה יכול להכניס למשק הישראלי מאות מיליוני דולרים עד היום.<sup>68</sup> אלא שבמקרה זה סירב הפרלמנט האירופי לאשר את התהליך והוא הוקפא בשל כך למשך שנתיים, ואושר לבסוף רק ב-22 באוקטובר 2012.<sup>69</sup> גם במקרה זה הנימוק המפורש לסירוב להמשיך בתהליך הוא הניגוד בין המדיניות הישראלית לקונסנזוס הבין-לאומי, דהיינו השלטון הצבאי בשטחים. הפגיעה במקרה זה לא הייתה דווקא בתעשייה הממוקמת בשטחים, אלא בתעשייה הישראלית כולה. דוגמה נוספת להשפעת המשבר במעמדה הבין-לאומי של ישראל על ההזדמנויות הכלכליות שלה נוגעת להחלטת הפרלמנט האירופי משנת 2007 בנוגע להקמת אזור סחר חופשי עם מדינות אגן הים התיכון. ההחלטה מציינת את תהליך אוסלו כמרכיב יסוד במדיניות השכנות של אירופה, וקובעת בין היתר כי הקיפאון בתהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים הוא מכשול לקידום הסחר החופשי באזור. ההחלטה דרשה במפורש מישראל להשיב לפלסטינים את כספי המסים שגבתה בשמם, וביקשה כי כל הסחורות המיוצרות בשטחים הכבושים יסומנו בנפרד מישראל.<sup>70</sup>

### חרמות כלכליים

אף שבמינהל סחר חוץ במשרד התמ"ת יש מי שאחראי לאיסוף המידע ולטיפול בבקשות של חברות שנתקלו בחרמות מפורשים, אין נתונים רשמיים על היקף התופעה או על ההשפעה שלה על תדמית ישראל. על פי הערכות לשכות המסחר ועל פי דיווח ארגוני החרם עצמם, בניגוד לתחום התרבות

– אין פגיעה מהותית בסחר. ניכר כי הציבור במדינות הסוחרות עם ישראל, כמו ממשלות המדינות האלו, אינו מעוניין להחרים את ישראל; להפך, ישנו ניסיון ליצור אינטגרציה מלאה ככל האפשר.

עם זאת גוברת התמיכה בהחרמת מוצרי התחלואות, או לכל הפחות בהפרדה משפטית ועקרונית בין ייצור בתוך שטחי ישראל לייצור מעבר לקו הירוק. מגמה זאת מתבטאת למשל בכך שכל ההישגים של תנועת ה-BDS נוגעים לפעילות עסקית מעבר לקו הירוק<sup>71</sup> וכן ליוזמות פרטיות וציבוריות במדינות שונות להקפיד על סימון נפרד של מוצרי התחלואות הנסחרים בחוץ לארץ.<sup>72</sup> שיאה של מגמה זאת הוא בהחלטה העדכנית של האיחוד האירופי להוסיף לכל ההסכמים העתידיים שייחתמו עם ישראל פסקת הגבלה המפקיעה את חלותם באשר לארגונים ולמוסדות ישראליים בגדה המערבית.<sup>73</sup>

באפריל 2013 קראו 13 מדינות מהאיחוד האירופי<sup>74</sup> ליישם את ההחלטה לסמן מוצרים ישראליים הבאים מהתחלואות כדי לאפשר לצרכנים להחרים אותם, אך לבקשת ארצות-הברית יישום ההחלטה מעוכב בינתיים.<sup>75</sup> נכון לעכשיו זהו עיכוב זמני; אפשר לצפות כי עד סוף שנת 2013 יחליט האיחוד לסמן מוצרי התחלואות.<sup>76</sup> בינתיים העביר האיחוד בראשית יולי 2013 החלטה אחרת ולפיה בכל הסכם עתידי תידרש ישראל להכיר בכך שהאזורים שמעבר לקו הירוק בגדה ובמזרח ירושלים הם שטח כבוש, ושעליהם לא חל ההסכם הנידון.<sup>77</sup>

גם בתחום הכלכלי מסתמנת תופעה מדאיגה של חרם סמוי. התופעה אינה מתועדת אבל מתגלה שוב ושוב בשיחות עם דיפלומטים ואנשי עסקים ישראלים. מדובר במקרים שבהם אין סירוב מוצהר ומפורש לעסקים עם ישראל, אלא הימנעות מעסקאות או העדפה של שותפות עסקיות ממדינות אחרות כדי לחסוך את הסיכון הפוליטי הכרוך בעסקים עם ישראל. חברות ישראליות הסוחרות באירופה, באסיה ובאפריקה נוהגות לפעול תחת מותג "זר" שאינו מזוהה עם מדינת המקור. גם בנושא זה אין איסוף מסודר של מידע וקשה להעריך את גודל התופעה, אך אפשר לשמוע עליה מאנשי עסקים רבים הסוחרים ברחבי העולם. מסקירות ומבירורים מדגמיים עולה החשש שהחרם הסמוי בתחום הכלכלי נרחב ובעל השלכות ממשיות לכלכלת ישראל.

### סיכום: המשבר הנוכחי והקונסנזוס הבין-לאומי

בכל התחומים שנבחנו נמצא שהמכשולים הקיימים ואלו הצפויים בעתיד כרוכים כולם בשליטה הישראלית בשטחים ובאוקלוסייה הפלסטינית. המסקנה הבלתי נמנעת היא שהשליטה הישראלית בשטחים חותרת תחת הישגיה הכלכליים, המדיניים והתרבותיים של ישראל בזירה הבין-לאומית. לפי העמדה הרווחת בקהילה הבין-לאומית, השליטה הישראלית באוקלוסייה הפלסטינית יכולה להיות מוצדקת רק כמצב זמני ובהיעדר ברירה. פעולות רבות של כוחות הביטחון הישראליים אינן קבילות בעיני הקהילה הבין-לאומית; מגבלות התנועה בשטחים, השליטה הכלכלית והמינהלית והיעדר שלטון חוק תקין מגונים תדיר על ידי הקהילה הבין-לאומית; עצם השליטה הצבאית על אוכלוסיה אזרחית נתפסת כבלתי לגיטימית. אולם יותר מכול ישנה התנגדות גורפת בעולם להתנחלות הישראלית בגדה המערבית (וברצועת עזה עד 2005). יישוב יהודים באזורים שנכבשו ב-1967 נתפס במסגרת הקונסנזוס הבין-לאומי כמנוגד לחוק הבין-לאומי האוסר על העברת

אוכלוסייה אזרחית של המדינה הכובשת אל השטח הנכבש. כמו כן, התפיסה המוסכמת במערב היא שההתנחלויות הן מכשול לפתרון הסכסוך בין ישראלים לפלסטינים. התמשכות השליטה הישראלית בשטחים והעמקתה מובילה למשברים חוזרים ונשנים בין ישראל למדינות המערב, ביניהן גם ידידותיה הקרובות ביותר.

אלא שבסיס הביקורת על ישראל במערב בנושא השטחים הוא גם הבסיס לקבלתה של ישראל על ידי המערב. כפי שראינו, מחויבותה של ישראל לערכי הדמוקרטיה, זכויות האדם והשמירה על החוק הבין-לאומי היא אחד היסודות של הברית עם המערב; אך ערכים אלו עצמם הם גם הבסיס להתנגדות המערב לשליטה הצבאית של ישראל בשטחים ובאוכלוסייה הפלסטינית. **הקשר של המערב עם ישראל והביקורת של המערב על ישראל נובעים מאותם עקרונות. לכן אין טעם לקוות שישראל תוכל לשמור על קשריה עם המערב וגם להמשיך לשלוט בשטחים בניגוד בוטה לקונסנזוס הבין-לאומי.** כשישראל דוחה מעליה את הביקורת הדמוקרטית על הכיבוש, היא דוחה גם את תמיכתן של ידידותיה הגדולות ביותר מאז הקמתה.

זאת ועוד, המחויבות הבין-לאומית לסיום השליטה הישראלית בשטחים ולהקמת מדינה פלסטינית עצמאית מביאה לתלות של ישראל בפלסטינים ובהנהגתם. הקונסנזוס הבין-לאומי מאלץ כל מנהיג ישראלי להצהיר על מחויבות לחלוקת הארץ ולהקמת מדינה פלסטינית ולתלות את מימושה בנכונות הצד השני. המשך השליטה הישראלית נסבל על ידי העולם רק בהיעדר אלטרנטיבה. כל זמן שישראל יכולה לטעון שהיא מחויבת להקמת מדינה פלסטינית, שהיא חותרת לכך ביושר ושהצד הפלסטיני הוא שמסכל זאת, היא יכולה לעמוד נוכח הקונסנזוס הבין-לאומי. ככל שמתערער האמון במחויבות הישראלית למתווה וככל שהטענה שהפלסטינים אינם משתפים פעולה מאבדת מאמינותה בעיני העולם, ישראל מוצאת את עצמה בעימות חזיתי עם הקונסנזוס הבין-לאומי.

דוגמה לתהליך זה אפשר לראות בהשוואה בין יחסה של בריטניה לאקדמיה הישראלית ליחסה של בריטניה לאקדמיה בשטחים. ב-2006, בעקבות החרמת האקדמיה הישראלית על ידי איגוד עובדים בריטי, פרסם משרד החוץ הבריטי הודעת נגד שבה הצהיר שהחרמת ישראל אינה פרודוקטיבית וכפועלת בכיוון הלא נכון. הבריטים הדגישו את חשיבות שיתוף הפעולה האקדמי.<sup>78</sup> בכך עצר הממשל הבריטי התפשטות החרם על מוסדות ישראלים.

אלא שממשלת בריטניה נקטה עמדה שונה בתכלית בנוגע לאקדמיה הישראלית בשטחים. בקיץ 2012 קידמה ממשלת נתניהו מהלך שיהפוך את המכללה האוניברסיטאית באריאל לאוניברסיטה רשמית. תגובת בריטניה לא איחרה לבוא בדמות גינוי פומבי שבו טען שר החוץ הבריטי: "הדבר מוביל לאוניברסיטה הראשונה בישראל שתוקם מעבר לגבולות הקו הירוק, ובהתנחלות בלתי חוקית על פי החוק הבין-לאומי". השר הבריטי אף קשר בין שני סוגי המקרים ואמר: "המהלך מגיע דווקא בעת שבה אנו מרחיבים את שיתוף הפעולה בין האוניברסיטאות בבריטניה ובישראל, לאחר שהממשלה הבריטית נקטה עמדה נחרצת מול המערערים על הלגיטימיות של ישראל באמצעות החרמת מוסדות חינוך ותרבות".<sup>79</sup> המסר של בריטניה ברור: התמיכה הבין-לאומית באקדמיה הישראלית מותנית בכך שלא יוקמו מוסדות אקדמיים ישראליים בשטחים הכבושים. ההתנגדות הבריטית להפיכת המרכז האוניברסיטאי באריאל לאוניברסיטה מן המניין אינה סותרת את התמיכה הבריטית באקדמיה

הישראלית ב-2006, אלא משקפת את העקרונות שעליהם מושתתת תמיכה כזאת.

כמו כן, האיחוד האירופי נמנע מלתמוך בתנועת החרם על ישראל, אך באפריל האחרון שקל האיחוד לחייב סימון של מוצרי ההתנחלויות, ולאחרונה התקבלה החלטה באיחוד להבחין בין ישראל להתנחלויות בכל הסכמי שיתוף הפעולה העתידיים שייחתמו בין הצדדים.<sup>80</sup> הקונסנזוס הבין-לאומי מבחין באופן ברור בין הלגיטימיות של ישראל ושל המוסדות הישראליים ללגיטימיות של ההתנחלויות ושל הנוכחות הישראלית בשטחים.

דוגמה נוספת היא מכתב חריף ששלחו מנהיגים אירופים בולטים לשרת החוץ של האיחוד האירופי באפריל האחרון, ושבו התלוננו על הפסיביות האירופית באשר לכיבוש ולהתנחלויות. הם האיצו במנהיגי אירופה לנקוט קו תקיף יותר, מתוך שהם מבחינים בין ישראל שבגבולות הקו הירוק להתנחלויות. המנהיגים מתחו ביקורת חריפה על התנהלות ישראל בשטחים ותלו בה את האחריות למתרחש בהם.<sup>81</sup>

כשם שהשותפות הערכית והאסטרטגית עם המערב מחזקת את ישראל, כך הפער בסוגיית השטחים הכבושים וההתנחלויות, שנגזר מערכים אלה, מזיק לה. הניגוד בין המדיניות הישראלית בשטחים לקונסנזוס הבין-לאומי מביא לכך שגופים מדינתיים שונים נמנעים משיתופי פעולה עם ישראל שעשויים להתפרש כתמיכה במדיניותה. מסקנת פרק זה היא שהסיפוח למעשה של שטחי הגדה המערבית מביא לבידוד ישראל בזירה הבין-לאומית, בידוד שישראל אינה יכולה להרשות לעצמה.

## פתרון המשבר

# 4

### 4.1 תגובת ישראל והעמקת המשבר

מאז 1967 עמדתה הרשמית של ישראל היא שהשליטה הישראלית בשטחים היא עניין זמני. מאז תחילת תהליך השלום בשנות התשעים נוסף נדבך לעמדה זאת: הכיבוש ייפטר עם הקמת מדינה פלסטינית. ממשלות ישראל טוענות באופן עקיב שהטעמים להתמשכות השליטה הישראלית בשטחים אינם תלויים בישראל. ישראל מצביעה על חוסר יציבות אזורית, היעדר נציגות פלסטינית אחראית, דרישות פלסטיניות לא סבירות, "סרבנות" פלסטינית להכיר במדינת ישראל כמדינה יהודית ועוד. כל אלו מוצגים כמכשולים בפני משא ומתן שיוביל לפתרון הסכסוך: סיום השליטה הצבאית בשטחים ובפלסטינים והקמת מדינה פלסטינית עצמאית.

כך מאשרת ישראל את הקונסנזוס הבין-לאומי וטוענת שהיא פועלת לפיו. אלא שככל שגובר החשד שישראל אינה מעוניינת בפתרון שתי המדינות, כך היא נדרשת למאמצים דיפלומטיים גדולים יותר. מאמצים אלו מופנים מצד אחד להצגת פעולותיה של ישראל לקידום המשא ומתן ולקידום פתרון שתי המדינות, ומצד שני לקידום דימויה של ישראל כמדינה מערבית, דמוקרטית, ליברלית, משגשגת ושוחרת שלום.

אמנם לאורך השנים לא התיישבה מדיניות החוץ של ישראל עם מדיניותה בשטחים, בעיקר עם הרחבת מפעל ההתנחלויות, אלא שבשנים האחרונות מדיניות החוץ הישראלית משתנה אט-אט. הפער בין פעולותיה של ישראל להצהרותיה מצטמצם כיוון שישראל חוזרת בה ממחויבותה הרשמית לפתרון שתי המדינות. בנאום שנשא חודשיים אחרי שנבחר לראשות הממשלה ב-2009, ושזכה לכינוי "נאום בר-אילן", הכריז נתניהו כי "בהינתן תנאים כאלה ואחרים נהיה מוכנים בהסדר שלום עתידי להגיע לפתרון של מדינה פלסטינית מפורזת לצד המדינה היהודית".<sup>82</sup> נתניהו בעצמו אמר למחרת שנשא את דבריו בעקבות לחץ בין-לאומי.<sup>83</sup>

מאז נאום בר-אילן המשיכה הממשלה בראשות נתניהו את הבנייה בגדה המערבית ואף האיצה אותה. שרים בכירים בממשלה וחברי כנסת בולטים במפלגתו של נתניהו הכריזו פעם אחר פעם על התנגדותם להקמת מדינה פלסטינית.<sup>84</sup> גבריאלה שלו, שגרירת ישראל באו"ם בין 2008 ל-2010, מספרת על נאומו של שר החוץ דאז אביגדור ליברמן באו"ם, שבועיים לאחר שפרשה מתפקידה: "בא ליברמן, עלה על בימת האו"ם ואמר את ההפך הגמור משתי מדינות לשני עמים [...] חשבתי לעצמי, מה הייתי עושה אם הייתי שם? קמה ויוצאת? בחיים לא. בכל זאת, דגל ישראל. והאיש עמד שם ונשא נאום של 'ישראל ביתנו', הפוך ממה שביבי אמר וממה שאני הדהדתי".<sup>85</sup>

בשנים האחרונות נקטה ממשלת ישראל צעדים נוספים שאינם עולים בקנה אחד עם השאיפה להקים מדינה פלסטינית. הממשלה קידמה תוכניות לימוד שבמסגרתן נלקחים תלמידי בתי ספר בישראל לשטחים;<sup>86</sup> הממשלה הפכה את המרכז האוניברסיטאי באריאל לאוניברסיטה;<sup>87</sup> הממשלה הידקה את השליטה הישראלית בשטחי C. הביטוי הבולט ביותר למגמה זאת הוא הניסיון החוזר ונשנה של ממשלת נתניהו להכשיר מאחזים בלתי חוקיים, ניסיונות שהובילו בין היתר להקמת ועדה בראשות השופט אדמונד לוי שקבעה, בניגוד בולט לקונסנזוס הבין-לאומי ולעמדת מערכת המשפט הישראלית עצמה, שהגדה המערבית אינה שטח כבוש אלא חלק מישראל הריבונית.<sup>88</sup> גם לאחר חידוש שיחות השלום בין ישראל לפלסטינים בקיץ 2013 המשיכה ישראל בהרחבת התנחלויות, כולל במזרח ירושלים.<sup>89</sup>

### אישיות דיפלומטית מפוצלת

המדיניות ההפכפכה בעניין השטחים מטילה עול מתמשך גם על הדיפלומטיה הישראלית, ועול זה גובה מחיר מדיני כבד. ממשלתו השלישית של נתניהו נמנעה מלאמץ את פתרון שתי המדינות באופן רשמי, ושרים ובעלי תפקידים בכירים בממשלה מצהירים לעתים קרובות על התנגדותם למהלך. דני דנון, סגן שר הביטחון, הביע את דעתו כמה פעמים בנושא ואמר שהוא "מתנגד להקמת מדינה פלסטינית, רעיון שתי המדינות הוא לא טוב",<sup>90</sup> ובנוסף ש"הממשלה תתנגד לפתרון שתי מדינות ותעשה הכל כדי לבלום ניסיון להקים מדינה פלסטינית".<sup>91</sup> רק לאחרונה אמר נפתלי בנט, שר הכלכלה והמסחר, כי "הניסיון להקים מדינה פלסטינית נגמר".<sup>92</sup>

פעולות אלו והצהרותיה הרשמיות של ישראל מאז היבחרו של נתניהו לראשות הממשלה יוצרות מדיניות חוץ לא עקיבה, מלאת סתירות, ומחזקות בעולם את החשד שישראל אינה מחויבת לפתרון הסכסוך ולכן גם אינה פועלת לפי הקונסנזוס הבין-לאומי. **הדיפלומטיה הישראלית נדרשת להסביר ולהגן על שני סדרי יום הפוכים באשר לשטחים: מצד אחד סדר יום התואם את הקונסנזוס הבין-לאומי וחותר למדינה פלסטינית, בין היתר על ידי קריאה מתמשכת לחידוש המשא ומתן ללא תנאים מוקדמים, ומצד שני הגנה על העמקת השליטה הישראלית בשטחים.** מינויו של זאב אלקין, ממתנגדיו המובהקים של פתרון שתי המדינות, לסגן שר החוץ ולדיפלומט הישראלי הבכיר ביותר (היות שראש הממשלה נתניהו מחזיק בתיק החוץ), אינו מסייע להאחדת מסריה של ישראל כלפי בעלות בריתה בעולם.<sup>93</sup>

ב-2010, למשל, בעת ביקורו של סגן נשיא ארצות-הברית ג'וזף ביידן בישראל במטרה לחדש את המשא ומתן בין ישראל לרשות הפלסטינית, הכריז משרד הפנים הישראלי על בניית 1,600 יחידות דיור חדשות במזרח ירושלים. ביידן אמר בתגובה: "מהלכים כאלו חותרים תחת האמון שאנחנו צריכים כעת".<sup>94</sup> הייתה בכך משום הפרה בוטה של מחויבותה הרשמית של ישראל לפתרון שתי המדינות.

במרס 2011 יצא שגריר ישראל בדרום-אפריקה אילן ברוך לפרישה מוקדמת במחאה על מדיניות הממשלה ומשרד החוץ. במכתב ששלח לעובדי משרד החוץ תיאר ברוך את הקשיים שבהם נתונה



מדיניות החוץ הישראלית: "ממשלת נתניהו הראשונה שידרה ניכור פוליטי כלפי הסכם אוסלו, גם אם רשמית ובלתי ברירה נותרה מחויבת לו מבחינה מדינית". על ממשלות ברק, שרון ואולמרט כתב ברוך כי פעלו בזירה המדינית מתוך הכרה מוצהרת שאין לסכסוך פתרון זולת סיום הכיבוש ויצירת התנאים לשתי מדינות לשני העמים. "למרות דבקותן במפעל ההתנחלות, הממשלות הללו התמסרו גם להעצמה זהירה של תהליך שלום", כתב הדיפלומט הבכיר. אלא שלדבריו:

בישראל גבר בשנתיים האחרונות קולם של המטילים ספק או אף המבקשים למגר את הסיכויים להבשלת התנאים לחידוש המשא ומתן על הסכם שלום כולל. ממשלת נתניהו השנייה, כמו זאת הראשונה - למרות 'נאום בר-אילן' - מצטיירת כנאחזת בסטטוס קוו ומייתרת חתירה מדינית להסדר קבע. מאז השבעת הממשלה לפני כשנתיים, נרשמה מפי דובריה הסתייגות עקבית מהתביעה הבין-לאומית לנסיגה משטחים כבושים, התנערות ממתווה אנאפוליס, התעלמות ממפת הדרכים והתכחשות ליוזמה הערבית לשלום כולל במזרח התיכון. נוצרה עקב כך דינאמיקה מדינית ממארת, המאימת על מעמדה הבין-לאומי של ישראל וחותרת תחת אושיות הלגיטימיות - לא רק של הכיבוש - אלא גם של עצם חברותה במשפחת העמים.<sup>95</sup>

הסתירות במדיניות החוץ הישראלית מתגלות לא רק ביחסים דיפלומטיים רמי דרג, אלא גם בהתנהלותה של ישראל אל מול הציבור האירופי והאמריקני. למשל, ב-2009 פרסם משרד התיירות הישראלי מודעה בבריטניה. במודעה נראה ילד צולל בים תחת הכותרת "חווה את ישראל" (Experience Israel), ובתחתית הודפסה מפה של מדינת ישראל שכללה את שטחי הגדה המערבית, רצועת עזה ורמת הגולן. למינהל הפרסום התקין האנגלי (Advertising Standards Authority) הגיעו תלונות רבות בדרישה להסיר את הפרסום כיוון שהוא מטעה את הציבור ויוצר רושם שהשטחים הכבושים הם חלק ממדינת ישראל הריבונית.

משרד התיירות קיבל את התלונות והסיר את הפרסומים.<sup>96</sup> שרשרת האירועים חזרה על עצמה ב-2011, ושוב החליט משרד התיירות לקבל את דרישת הבריטים. בלשון דוברות משרד החוץ: "משרד התיירות השיב לתלונות אלה ועדכן את המודעות כך שהצבע של רמת הגולן שונה ביחס לשאר המדינה, אזורי יהודה, שומרון ועזה סומנו בצבעים אחרים וקו הגבול של 1967 סומן בגוון צבע שונה".<sup>97</sup> במילים אחרות, משרד התיירות בחר להתייחס לשטחים שמעבר לקו הירוק כשטחים שאינם חלק ממדינת ישראל הריבונית.

בזמן שמשרד התיירות הבחין בין השטחים הכבושים לשטחים הריבוניים של ישראל נערך בישראל קמפיין שמטרתו לטשטש את גבולות הקו הירוק. שר החינוך גדעון סער הכריז על תוכנית לימודים חדשה שתכלול ביקור לחברון ולימוד על ה"שיבה ליהודה ושומרון" תוך כדי הצהרה שמטרת התוכנית היא "לחזק את זיקתו (של התלמיד) למורשת הנטועה בהר".<sup>98</sup> כך, בזמן שישראל מצהירה כלפי העולם שהגדה המערבית אינה חלק ממנה ושנוכחותה עם זמנית, משרד החינוך פועל במגמה להטמיע בקרב כלל התלמידים את ההכרה שהגדה היא חלק ממדינתם.

מדוע שפרסם משרד  
התיירות של ישראל  
בבריטניה ב-2009  
ועידכן בשל תלונות  
הציבור על סימון  
גבולות המדינה

**EXPERIENCE Israel**

Few countries pack so much variety into such a small space as Israel. The energy and excitement of **Tel Aviv** and the rich cultural experiences of the **Dead Sea** and **Jerusalem** with the sun and relaxation of **Eilat** make Israel the ideal multi-centre break.

**Tel Aviv - The 24-hour city**  
Visit Old Jaffa's cultural streets • Party in the bars and clubs that bring this city to life at night • Indulge in the boutiques and many markets • Relax on the beach

**Jerusalem - Every stone tells a story**  
Experience the holiest city in the world • Visit the walled city and the Western Wall • See the Church of the Holy Sepulchre • Appreciate the Dome of the Rock on Temple Mount

**The Dead Sea - The lowest point on Earth**  
Follow those from ancient times and float in these remarkable mineral-rich waters that provide world-renowned health benefits

**The Sea of Galilee - Peace and tranquility**  
Discover sites of historical and biblical significance • Enjoy hot springs and national parks

**Eilat - The original Red Sea resort**  
Swim with dolphins • Explore the desert by camel, jeep or quadbike • Dive spectacular reefs • Shop 'til you drop with tax-free designer outlets and malls • Soak up the sun on the beach

**Let us help you package your holiday experience from these destinations & more**  
Call Longwood Holidays on: 020 8418 2525  
or visit: [longwoodholidays.co.uk/Israel](http://longwoodholidays.co.uk/Israel)

Logwood  
thinkisrael.com  
explore-eilat.com  
ISRAEL

הפער בין מדינות ישראל כלפי חוץ ומדינותה כלפי פנים חייב, בסופו של דבר, לבוא לכדי משבר. ישראל מחנכת את דור העתיד שלה לראות בשטחים הכבושים חלק מהותי מישראל ובכך מציבה תאריך תפוגה ליכולתה לשמר כלפי חוץ את ההפרדה בין ישראל לשטחים. ישראלים המשוכנעים בריבונותם על השטחים לא יקבלו לאורך זמן מדיניות חוץ שסותרת את אמונתם, ומדינות המערב יראו בפער זה סימן לכך שמדיניות החוץ הישראלית אינה משקפת את עמדתה האמתית של ישראל.

### שינוי אוריינטציה

נסיגתה ההדרגתית והמבולבלת של ישראל מעמדתה הרשמית מלווה באימוץ מדיניות חוץ חדשה. במאמר שפרסם סגן שר החוץ לשעבר דני איילון תחת הכותרת "בידוד? איזה בידוד?" הסביר כי "אומות רבות יותר מבעבר מבינות כי שינוי האוריינטציה במדיניות החוץ שלנו פותח דלתות רבות יותר, ואנו מביטים אינטגרציה רבה משהייתה"<sup>99</sup>.

אכן, "שינוי האוריינטציה" במדיניות החוץ של ישראל ניכר בתקופת כהונתה של ממשלת נתניהו הקודמת. מהות הכיוון החדש היא התרחקות משותפים אשר מעמידים את סיומ הכיבוש כתנאי לתמיכה בישראל. הפנייה לשותפויות חדשות על פני השותפות האסטרטגית עם המערב היא סימן לכך שהממשלה מכירה במגבלות שמטילה השותפות האסטרטגית, ועל כן מנסה לפתח שותפויות חדשות.

למשל, ממשלת נתניהו השקיעה מאמצים בהידוק הקשרים עם הימין בארצות-הברית ובאירופה. בין השאר כווננו מאמצים אלו לקבוצת הלובי האמריקנית CUFI (Christians United for Israel). קבוצה זאת פועלת רבות כדי לקדם את מדיניות נתניהו בארצות-הברית, אך היא גם מזוהה עם האגף הימני בארצות-הברית, ומנהיגה ג'ון הייגי תמך במועמדים רפובליקנים רבים בעבר. בקיץ 2011 הזמין חבר הכנסת דני דנון לישראל את השדרן האמריקני הימני קיצוני גלן בק כדי להפגין את הקשרים החזקים הנרקמים בין השלטון הישראלי לימין הקיצוני בארצות-הברית.<sup>100</sup> ערב הבחירות בארצות-הברית פרסם דני דנון ספר שעיקרו ביקורת על יחסו של הנשיא אובמה לישראל. בספר ובכלי התקשורת קרא דנון לאזרחי ארצות-הברית לבחור במועמד הרפובליקני כי ברק אובמה "קיבל כמעט את כל דרישות הפלסטינים".<sup>101</sup>

נתניהו עצמו נחשב מקורב לרפובליקנים רבים ונתמך כלכלית על ידי שלדון אדלסון, תומך גדול של המפלגה הרפובליקנית ומממן עיקרי של מיט רומני, המועמד הרפובליקני לנשיאות ב-2012. במהלך הבחירות לנשיאות ארצות-הברית הפגין נתניהו אהדה רבה לרומני ואף תקף במקרים שונים את התנהלות אובמה במזרח התיכון. דיוויד רמניק, עורך המגזין "הניו-יורקר", כתב בספטמבר 2012: "נתניהו נדמה נחוש, יותר מתמיד, לקומם את נשיא ארצות-הברית, וכבן ברית של הקמפיין של מיט רומני לעשות עצמו גורם מכריע בבחירות 2012".<sup>102</sup> לעמדות ולמעשים אלה מחיר מדיני גבוה שמשלמת מדינת ישראל כולה. ג'ו קליין, כתב בכיר ב"ניו-יורק טיימס", אמר:

באשר לישראל, וסגן יושב ראש הכנסת (דני דנון) וראש הממשלה, אני לא חושב שאי פעם, בארבעים השנים שאני עושה את זה - ואני מנסה להיזכר - שמעתי על עוד דוגמה של בעל ברית של אמריקה המנסה לדחוף אותנו למלחמה באופן כל כך בוטה, ומנסה להשפיע על בחירות אמריקניות באופן כה בוטה כמו שביבי נתניהו ומפלגת הליכוד בישראל עושים עכשיו. אני חושב שזה מזעזע ומגעיל. זאת לא הדרך שבה חברים מתייחסים זה לזה. זה ציני וחסר בושה.<sup>103</sup>

הסנטורית ברברה בוקסר, המזהה את עצמה כתומכת נלהבת של ישראל, שלחה מכתב לנתניהו שבו היא מביעה אכזבה קשה מספקותיו של נתניהו בנאמנות ארצות-הברית לישראל.<sup>104</sup> אובמה ניצח בבחירות, ונתניהו סיכן את יחסי ישראל עם ארצות-הברית ושיבש אותם מבלי להביא לתוצאות שלהן קיווה.<sup>105</sup>

בארצות-הברית מדיניות החוץ הישראלית החדשה מערערת את הקשר של ישראל עם המפלגה הדמוקרטית ותומכיה; ואילו באירופה מדיניות החוץ הישראלית החדשה מערערת את יחסי ישראל עם מוסדות השלטון של מדינות שונות. איתותים ואמירות קשות של ממשלת ישראל נגד ממשלות

אירופה והאיחוד האירופי הפכו כמעט לדבר בשגרה. שינוי האוריינטציה הדיפלומטי נחל כשלון בשני הערוצים. באירופה ניכר הכישלון, עם הפנייה הפלסטינית לעצרת הכללית של האו"ם בבקשה להכיר בפלסטין כמדינה. בספטמבר 2011 התגלה חוסר העקיבות של עמדת הממשלה כאשר הרשות הפלסטינית פנתה לאו"ם בבקשה להכיר בה כמדינה חברה. משהתברר שרוב העולם עתיד להצביע לטובת קבלת הבקשה הפלסטינית, קבע נתניהו שרוב העולם אינו חשוב לישראל אלא רק "המיעוט המוסרי", כלומר ארצות-הברית ואירופה. למרות ההכרה לכאורה בחשיבות השותפות עם אירופה וארצות-הברית, לא חלפו שלושה חודשים ובדצמבר 2011 גינו מדינות אירופה את בניית ישראל בהתנחלויות, לפי מדיניות המוצהרת ולפי הסכמים שישראל חתומה עליהם. משרד החוץ הישראלי תקף את הגינוי והכריז כי מדינות כגון בריטניה, צרפת וגרמניה "איבדו את אמינותן והפכו לבלתי רלוונטיות".<sup>106</sup> "המיעוט המוסרי" הפך ל"בלתי רלוונטי" בן לילה.

באירופה, בניגוד לארצות-הברית, לא רק השמאל והמרכז נוקטו קו תקיף נגד מדיניות ישראל בשטחים, אלא גם הימין המתון. דוגמה בולטת היא הקשר הסבוך של ממשלת ישראל עם ממשלת גרמניה הנוכחית בראשות אנגלה מרקל, המייצגת את הימין המתון. מרקל הביעה פעמים רבות ביקורת על הבנייה בהתנחלויות, ואף הביעה ספק ברצונו של נתניהו לקדם משא ומתן עם הפלסטינים.<sup>107</sup> גם ניקולא סרקוזי הימני, נשיא צרפת הקודם, דרש מישראל להפסיק את הבנייה בהתנחלויות.<sup>108</sup>

בהיעדר תמיכה אירופית למדיניות הממשלה החלו חברי כנסת מהליכוד לפנות לגורמי ימין קיצוני באירופה שיכולים להיות שותפים חדשים. סגן שר פיתוח הנגב והגליל בממשלה הקודמת איוב קרא נפגש ב-2010 עם מנהיג מפלגת החופש האוסטרית, היינץ כריסטיאן שטראכה. המנהיג האוסטרי הכריז: "אנחנו נתמוך בישראל במלחמה בטרור כדי שהשואה לא תחזור על עצמה, וניתן לה גיבוי בכל צעד שתנקוט בהגנה על ביטחונה ואזרחיה".<sup>109</sup> ביקור זה זכה לגינויים רבים ולקריאות להדיח את חבר הכנסת על כך שנפגש, לדברי המבקרים, עם "ניאו-נאצי".<sup>110</sup> הביקורת הושמעה בעיקר על ידי גורמים במפלגת "קדימה", ואילו הליכוד וממשלת נתניהו בחרו שלא להגיב.

אחד הביטויים הנוקבים ביותר לכישלון הדיפלומטי של ממשלת נתניהו השנייה התרחש בימים האחרונים לכהונתה. ב-29 בנובמבר 2012 קיבלה הרשות הפלסטינית מעמד של מדינה משקיפה באו"ם ברוב מוחץ של 138 מדינות נגד תשע ובהימנעות 41 מדינות.<sup>111</sup> כמעט כל ידיוותיה ושותפותיה של ישראל תמכו בהצבעה או נמנעו ממנה למרות מסע לחצים אדיר מצד ישראל. בתגובה לכישלון הודיעה ממשלת ישראל שתתחיל בנייה בשטח E1 המחבר בין ירושלים למעלה אדומים, ושהבנייה בו יוצרת מכשול לרצף טריטוריאלי במדינה פלסטינית עתידית.<sup>112</sup> תגובה עוינת זאת לא גרמה למפנה בעמדה הבין-לאומית, אלא רק הביאה לסבב גינויים נוסף של המדיניות הישראלית. כך למשל, בפברואר 2013 פרסם מזכ"ל האו"ם באן קי מון דוח המבקר בחריפות את החלטת ישראל לחדש את הבנייה בשטח זה.<sup>113</sup> לעמדה זאת שותפות כמעט כל בנות בריתה של ישראל.<sup>114</sup>

גממה זאת נמשכת עד היום. בראשית יולי 2013 פרסמה הנהגת האיחוד האירופי את ההנחיות המעשיות הנגזרות מהחלטות האיחוד הקודמות אשר מבחינות בין ישראל להתנחלויות. על פי הנחיות אלו, כל הסכם לשיתוף פעולה שעליו תחתום ישראל עם האיחוד יחייב התייחסות מפורשת



בכתב לכך שההסכם אינו חל על ארגונים ומוסדות ישראליים בשטחים. התגובות המתלהמות של ראש הממשלה, אשר טען כי האירופים מבקשים לכפות על ישראל גבולות לא לה,<sup>115</sup> ושל שר הכלכלה נפתלי בנט אשר כינה את ההחלטה האירופית "פיגוע כלכלי",<sup>116</sup> לא תרמו לפתרון המשבר. למרות לחץ רב מצד ישראל סירבו האירופים לדחות את הפרסום הרשמי של ההנחיות החדשות, ואלו פורסמו במועד המתוכנן.<sup>117</sup>

הדוגמאות שלעיל מעידות שתגובת ישראל למשבר הדיפלומטי שבו היא כבר מצויה רק מחמירה את המשבר, מערערת עוד יותר את אמינות מחויבותה לפתרון שתי המדינות ויוצרת לה תדמית של מדינה המתנהלת באופן קפריזי ולא עקיב, מדינה שקשה לסמוך עליה ומסוכן לתת לה יד.

## 4.2 זמן חסד: חלון הזדמנויות לפתרון המשבר

למרות המשבר הנוכחי, ישראל טרם איבדה את נאמנותן של ידידותיה הקרובות במערב. אלא שיש כמה סימנים לכך שתמיכת ארצות-הברית ואירופה בישראל נחלשת; מעמדה של ישראל בתקופה הנוכחית שברירי מאוד.

סימן לשבריריות תמיכתה של ארצות-הברית אפשר למצוא בדברי רוברט גייטס, לשעבר שר ההגנה

האמריקני, אשר אמר שישראל היא כפוית טובה כלפי ארצות-הברית ושמעשיה של ישראל בשטחים מבודדים אותה בעולם. גייטס קבל על תלונת נתניהו שארצות-הברית מוכרת נשק למדינות האזור.<sup>118</sup> ביטוי נוסף לחוסר היציבות עולה מטענות מומחים שאחרי עשר שנים שבהן משאבי החוץ של ארצות-הברית הופנו למזרח התיכון, היא מבקשת כיום להתמקד באזורים אחרים.<sup>119</sup>

גם תמיכה הנוכחית של אירופה בישראל אינה יציבה. כמו שראינו לעיל (סעיף 2.2.2), באופן מסורתי מביעה ההנהגה האירופית אמפתיה כלפי ישראל מסיבות רבות, הכוללות את ההיסטוריה של אירופה ושל העם היהודי במאה העשרים; אך בחלוף הזמן נראה שהכיבוש תופס נפח נכבד יותר בקביעת היחס כלפי ישראל. בסקר שפורסם בתחילת 2011 ובדק עמדות על אודות ישראל בשלל מדינות אירופיות ניכר כי יש דאגה גוברת מהכיבוש המתמשך ואהדה הולכת וגוברת לצד הפלסטיני.<sup>120</sup> עובדה זאת מאפשרת למנהיגים לומר דברים שלא אמרו בעבר. בתחילת 2012 קרא מנהיג האופוזיציה הסוציאלי-דמוקרטית בגרמניה למצב בחברון "אפרטהייד".<sup>121</sup> אמירה זאת ראויה לציון כיוון שהמערכת הגרמנית נכנסה באותה עת לשנת בחירות. היכולת של מנהיג מרכזי לומר אמירה כה בוטה נגד הכיבוש לקראת בחירות, מלמדת לא רק על המנהיג עצמו אלא גם על השיח הציבורי החדש בזרם הפוליטי המרכזי באירופה.

סקר שנערך עבור ה-BBC במאי 2012 מצא שדעת הקהל על ישראל בעולם הולכת והופכת שלילית עם השנים. הסיבה העיקרית לעמדות שליליות אלו היא "מדיניות חוץ", על פי המשתתפים בסקר. ישראל היא אחת המדינות המדרוגות באופן השלילי ביותר – עם איראן, פקיסטן וצפון-קוריאה.<sup>122</sup>

שינויים ביהדות העולמית בכלל וביהדות ארצות-הברית בפרט מביאים גם הם לחוסר יציבות במעמדה של ישראל. ב-2010 כתב העיתונאי פיטר ביינרט מאמר ב"ניו-יורק ריווי אוף בוקס" תחת הכותרת "כישלון הממסד היהודי-אמריקני".<sup>123</sup> ביינרט טען שצעירי יהדות ארצות-הברית מתנתקים מישראל בגלל חוסר היכולת של הממסד היהודי להתמודד עם ביקורת כלפי המדיניות הישראלית. רוב יהדות ארצות-הברית (כולל הלא ממסדית) ניצבת לצד דמותה של ישראל הדמוקרטית כפי שזו מוצגת על ידי משרד החוץ, אך מבחינה כלכלית ופוליטית המוסדות היהודיים בארצות-הברית תומכים במדיניות הסיפוח הישראלית שעומדת בסתירה לערכים דמוקרטיים. ביינרט טען שעל ידי תמיכה במהלכים לא דמוקרטיים של ישראל הממסד היהודי בארצות-הברית זונח את רוב יהדות ארצות-הברית, ובעיקר את הצעירים. ייתכן שישראל תצליח להמשיך למצוא מליצי יושר למדיניותה ביהדות ארצות-הברית, אך אלו ייצגו פלג צר מתוך יהודי ארצות-הברית; פלג ימני דתי שלא מייצג את הרוב, ובמיוחד לא את אלו המזוהים עם המפלגה הדמוקרטית.

חוסר היציבות הנוכחי במעמדה של ישראל נובע גם מחוסר היציבות של המדינות השכנות. כוחות ששלטו באזור במשך עשרות שנים – כמו שלטונו של מובארכ במצרים – והיה דומה שישלטו עוד שנים רבות, פינו את מקומם לכוחות אופוזיציוניים או למאבקי כוחות מתמשכים. סוריה שרויה במאבק דמים עיקש שעשוי לגלוש למדינות נוספות. שינויים אלו עוררו תגובות מפוחדות בישראל. פרשנים טבעו את המונח "חורף אסלאמי", וקבעו את הדעה שהמהפכות בעולם הערבי הן איום קיומי על ישראל.<sup>124</sup>

נוסף על כך, ההנהגה הפלסטינית כיום מפוצלת מאוד, ויש הטוענים כי ההנהגות הקיימות אינן מייצגות חלק ניכר מהציבור הפלסטיני. עם זאת אפשר להבחין באסטרטגיות חדשות שהפלסטינים נוקטים, ובעיקרן הפעלת לחץ בין-לאומי על ישראל שיוביל להקמת מדינה פלסטינית עצמאית. עד היום ראתה הממשלה הישראלית באסטרטגיה זאת איום והציגה את המאבק של הפלסטינים באמצעים דיפלומטיים כמאבק לא לגיטימי. אולם המתקפה הישראלית על לגיטימיות המאבק הדיפלומטי הפלסטיני צפויה להיכשל משום שהעקרונות שעליהם נאבקים הפלסטינים הם כאלה שישראל מסכימה להם באופן רשמי, כגון כינוי התנחלויות ופיתוח תשתיות מדינתיות פלסטיניות. ההתעקשות הישראלית לדחות את הדרישות הפלסטיניות מכל וכול ובו בזמן לשמר את התחייבותה של ישראל לאותן דרישות עצמן – מעידה שההנהגה בישראל לא אימצה אסטרטגיה ארוכת טווח.

גם המצב הכלכלי תורם לחוסר היציבות במעמדה של ישראל. השותפות האסטרטגיות העיקריות של ישראל בשנים האחרונות מתמודדות עם משבר כלכלי חמור ביותר. ככל שהמשבר מעמיק ומתמשך גובר הסיכוי שמדינות אלו ישנו את סדר העדיפויות שלהן ואת מערך המחויבויות שלהן; מסוכן להישען על מדינות במשבר.

סיכומו של דבר, מסקירה של גורמי חוסר היציבות עולה כי חלון ההזדמנויות של ישראל לקדם פעולה מדינית שתשמור על מעמדה הבין-לאומי ותמנע את החרפת בידודה אינו בלתי מוגבל. ישראל נמצאת בתקופה שאפשר לכוונה "זמן חסד", שבמסגרתה היא עודנה נהנית מתמיכת בנות בריתה ההיסטוריות, ושהמשטרים והאומות במדינות המקיפות אותה שרויים במאבקים פנימיים. אולם בעוד ישראל מתאמצת לשמר את הסטטוס קוו של שליטתה בשטחים מתוך קידום שקט של ההתנחלויות, גורמים אזוריים ועולמיים אינם נותרים על כנם; דינו של זמן החסד להסתיים. כדי להבטיח את עתידה, על ישראל לפעול בקרוב לסיום השליטה בגדה.

### סיכום ומסקנות

מטעמים אלו יש לחשוש מהתמשכות המצב הקיים: ההתנהלות הלא עקיבה של ישראל עלולה בעתיד הקרוב למוטט את תמיכת המערב שישראל זקוקה לה. אלא שהטעמים לחוסר היציבות של מעמד ישראל בעולם מציגים גם הזדמנות לשפר את מעמדה. אם תבחר ישראל מטרה שעולה בקנה אחד עם הקונסנזוס הבין-לאומי, ייפתר המתח שיוצרת הסרבנות הישראלית וישראל תזכה לשבחים על כך. **למעשה, כמעט כל תוכנית מעשית החורגת מקיום משא ומתן חסר תוחלת שתבטא נכונות מעשית לסיים את השליטה הישראלית בשטחים צפויה להועיל לישראל.** המרכז הפוליטי האירופי יהיה אסיר תודה משום שיוכל לתמוך בישראל ולהבחין את עצמו מהשמאל האנטי-ישראלי. יתרה מזו, צעד כזה מצד ישראל ימתח קו חד בין התנגדות לקיומה של ישראל להתנגדות לכיבוש. הנשיא האמריקני יהיה אסיר תודה משום שהוא יזכה בנקודות פוליטיות ולא יצטרך לצאת במפורש נגד שאר מדינות האו"ם בכל פעם שישראל תזדקק להגנתו. הקהילה היהודית העולמית תוכל שוב לזהות בין ישראל לדמוקרטיה ולא תיאלץ לבחור בין תמיכה באחת

לתמיכה באחרת. הפלסטינים יאבדו את הצידוק העיקרי למאבק בישראל – החיים תחת המגף הישראלי. פנייה לתוכנית מעשית שתאפשר לפלסטינים חיים תחת שלטון חוק תוכל גם להיות צעד ראשון לקראת יצירת קשרי ידידות עם משטרים חדשים שקמים כעת באזור.

נטישת פרויקט הסיפוח של שטחי הגדה המערבית והכרה בחוסר התוחלת של פרויקט ההתנחלות הישראלית בגדה יוכלו לא רק לחלץ את ישראל מהמשבר הנוכחי, אלא גם להביא אותה למעמד שמעולם לא זכתה לו. למעשה, בהינתן התמיכה שישראל עדיין נהנית ממנה ויציבותה הכלכלית היחסית, לרשות ישראל עומדים כל הכלים והנתונים להובלת מהלך שיביא את השליטה בפלסטינים לסיומה באופן שיספק את הקהילה הבין-לאומית ולא יסכן אינטרסים ישראליים ביטחוניים. הרווח הביטחוני, הכלכלי, התרבותי והדיפלומטי לא יאחר לבוא. כל שנדרש הוא החלטה מדינית של העומד בראש.



## המלצות מדיניות



1. הכרחי שהקשת הפוליטית הישראלית כולה תכיר בהידרדרות מעמדה הבין-לאומי של ישראל ובסכנת הבידוד המרחפת מעליה וכן במשמעויותיה המעשיות של הידרדרות זו. מי שמסרב להכיר בכך מסכן את שגשוגה ואף את קיומה העתידי של מדינת ישראל.
2. הגורם הראשון במעלה לדרדור מעמדה הבין-לאומי של ישראל הוא פרויקט ההתנחלויות שנגדו יש קונסנזוס בין-לאומי גורף. גם מי שאינו סבור כי יש לפנות באופן מיידי את כל ההתנחלויות בשל מעמדן החוקי הבעייתי וחבלתן בהגעה להסדר מדיני, מוכרח להכיר במחירים שגובה המשך השליטה בשטחים.
3. עיצוב משיניות חוץ עקבית שמונחת על ידי האינטרסים הישראלים ושמביעה את מחויבותה לעמדתה המוצהרת בדבר פתרון שתי המדינות. מכך מתחייבים הצעדים הבאים:
  - א. הפסקת צעדי הסיפוח למיניהם: על ישראל לחדול מצעדים המתפרשים כמעידים על כוונתה לקבע את שליטתה בגדה המערבית או לספח את שטחיה לישראל. בתוך כך צריכה ממשלת ישראל להימנע מקידום תשתיות המחברות את ישראל עם השטחים, כגון תוכנית מסילות הרכבת החדשה שאושרה לאחרונה על ידי המינהל האזרחי.<sup>125</sup> כמו כן עליה להימנע מהמשך חנק החיים הפלסטיניים באזורי C.<sup>126</sup> מעל לכול, יוזמות ממשלתיות לבנייה חדשה בשטחים כדוגמת המכרז לבנייה בשטח I E<sup>127</sup> מוכרחות להתבטל.
  - ב. הקפאת הבנייה בהתנחלויות: גם מבלי כל אופק של משא ומתן, וודאי כאשר אופק כזה קיים כמו בתקופה הנוכחית, על ישראל להקפיא את כל יוזמות הבנייה בהתנחלויות. מלבד התחייבותיה של ישראל בנושא זה במסגרת הסכמי אוסלו ומפת הדרכים, המשך הבנייה בהתנחלויות הוא "סדין אדום" בעיני המערב באשר לכוונתיה של ישראל להיאחז בגדה, ומשפיע במישרין על מעמדה הבין-לאומי ועל מידת הבידוד שלה.
  - ג. קידום חוק "פינוי-פיצוי": כמו החוק שנחקק לקראת נסיגת ישראל מרצועת עזה, על חברי הכנסת לקדם הצעת חוק מקבילה אשר תעגן מעתה את זכויות המתפנים מרצון בהתנחלויות הגדה המערבית. הצעה זאת תאפשר לאלה המעוניינים בכך להתפנות כבר עתה מבתיהם; אולם חשוב מכך, היא תפנין לעולם את רצינות כוונתיה של ישראל באשר לפתרון שתי המדינות וסיום השליטה בגדה.
  - ד. מאבק במאחזים הלא חוקיים: מדינת ישראל תומכת במישרין ובעקיפין כיום בכ-130 מאחזים שהוקמו לאחר החתימה על הסכמי אוסלו, ושאותם מגדירה המדינה עצמה כמאחזים לא חוקיים. אף טרם פינויים, על גורמי אכיפת החוק בישראל לעשות כל שביכולתם להפסיק את האבסורד שבמסגרתו מזרימה המדינה כספים ומשאבים לא מבוטלים למפעל מאורגן שהיא עצמה מגדירה כעברה על החוק. מאבק

כזה צריך לכלול שקיפות תקציבית בדבר כספי המדינה המושקעים בגדה, מניעת אספקה של שירותי חינוך ותשתיות מהמאחזים עצמם, ולבסוף אכיפה אקטיבית של חוקי התכנון והבנייה הישראליים.

ה. על מטה ההסברה במשרד ראש הממשלה לפתוח בקמפיין רשמי להכשרת לבבות הישראלים להסדר מדיני בר קיימא עם הפלסטינים.

ו. להיענות בחיוב ליוזמה הערבית מתוך התניית ההסדר המדיני הפלסטיני בשדרוג יחסיה של ישראל עם האיחוד האירופי ועם ארצות-הברית, וכן ביצירת קשרי כלכלה ותרבות מלאים עם מדינות האזור.

## הערות שוליים

1 - "כיבוש", מונח הלקוח מהדין הבין-לאומי, הוא שלטון זמני של כוח זר שמטרתו היא השבת השליטה ל"ריבון הטבעי". כך, תיאור השליטה הצבאית בפלסטינים כ"כיבוש" אפשר לישראל להמשיך להצהיר על מחויבותה לערכי המערב מבלי להתחייב למועד שבו יחיו פלסטינים כאזרחים שווים זכויות במדינתם (או בישראל).

2 - כך למשל, תחת הכותרת "בידוד ישראל: לא פחות חמור ממלחמה" צוטט עמוס גלעד שטוען כי מנהיגות הרשות הפלסטינית "נערכת כיום למתקפה הבין-לאומית על ישראל" לאחר חודש ספטמבר, וכי "בידוד ישראל בספטמבר, תחילת בידוד, זה לא פחות חמור ממלחמה" (ברק רביד, "עמוס גלעד: בידוד ישראל – לא פחות חמור ממלחמה", **הארץ**, 4.4.2011); גם פרשן ה"ניו-יורק טיימס" תומס פרידמן הזהיר מפני הבידוד הבין-לאומי הגובר של ישראל, אשר עשוי לסכן גם את ארצות-הברית התומכת בישראל: <http://www.nytimes.com/2011/09/18/opinion/sunday/friedman-israel-adrift-at-sea-alone.html>, Thomas Friedman, "Israel: Adrift at Sea Alone," *New York Times*, 17.9.2011. (accessed July 5, 2013). בראיון ל"לוס אנג'לס טיימס" ציין שר הביטחון לשעבר אהוד ברק כי יוזמה "נועזת" לשלום מצד ראש הממשלה בנימין נתניהו חיונית לביטחון ישראל ולמעמדה הבין-לאומי. "[...] ללא יוזמה כזאת, ישראל עלולה להיגרר למצב בו בידודה והמחאות נגדה הולכים וגוברים": Edmund Sanders, "Israel's Barak says Netanyahu must take 'daring' steps toward peace," *Los Angeles Times*, 19.5.2011, <http://tinyurl.com/nhu7n9r> (accessed July 5, 2013). שר האוצר יאיר לפיד הצהיר באמצע יולי 2013 כי החלטת האיחוד האירופי להגביל את תמיכתו למוסדות וארגונים ישראלים המצויים בתוך הקו הירוק "היא חלק משורה ארוכה של החלטות הגורמות לבידודה של ישראל בעולם. הזמן אינו פועל לטובתנו, וכל יום שבו ישראל אינה נמצאת במשא ומתן לשלום הוא יום שבו נפגע עוד יותר מעמדנו הבין-לאומי" (מורן אזולאי ויואב זיתן, "לפיד: בכל יום בלי מ"מ נפגע מעמדנו הבין-לאומי", *Ynet*, 16.7.2013, <http://tinyurl.com/ntrfsfa4>, 1.7.2013). גם ציפי לבני, השרה הממונה על ענייני המשא ומתן, הצהירה ב-17.7.2013 כי החלטת האיחוד היא צעד ראשון לבידודה של ישראל ויש לראות בה קריאת השכמה; ראיון לתוכנית "בוקר טוב ישראל", **גלי צה"ל**, 17.7.2013, <http://glz.co.il/1064-22792-he/Galatz.aspx>, (אוחזר ב-1.7.2013). לבני הזהירה עוד בראשית יולי כי אירופה רואה את פעולות ישראל בגדה כפעולות קולוניאליסטיות ועשויה להטיל חרם על מוצריה; ברק רביד, "לבני: אירופה רואה את ישראל כקולוניאליסטית ועלולה להטיל חרם על מוצריה", **הארץ**, 01.7.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2060305>, (אוחזר ב-1.7.2013).

3 - עמדה זאת על טיעוניה הוצגה בשורת מאמרים, ביניהם: דורי גולד, "לקראת ההצבעה באו"ם: האם אנו באמת מבודדים?", **ישראל היום**, 16.9.2011, <http://www.israelhayom.co.il/opinion/22891>, (אוחזר ב-1.7.2013); דורי גולד, "האם ישראל מבודדת?", **המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה**, (אוחזר ב-1.7.2013); Danny Ayalon, "Isolation? What"; (אוחזר ב-1.7.2013), <http://tinyurl.com/onpj5pf>, 18.9.2011; <http://tinyurl.com/ogfgzjs> (accessed July 5, 2013); 10.9.2011, "isolation?," *The Jerusalem Post* <http://tinyurl.com/20.9.2011>, Ashley Rindsberg, "Is Israel really that alone?," *The Huffington Post* <http://www.ojaoezr.com> (accessed July 5, 2013).

Is this what you'd call 'Diplomatic Isolation', " *YouTube*, [http://youtu.be/Nge\\_RGJ5oBc](http://youtu.be/Nge_RGJ5oBc)" · 4  
(accessed July 5, 2013)

· 5 ראיין עם אפי טריגר, "מצבנו בדעת הקהל העולמית טוב ממה שחלקנו חושבים", **גלי צה"ל**,  
8.7.2013, <http://glz.co.il/1064-22140-he/Galatz.aspx>, (אוחזר ב-1.7.2013).

· 6 "תוצר מקומי גולמי ושימושים במקורות בשנים 1995—2011 (1)", **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**,  
<http://tinyurl.com/pdpbkxa> (אוחזר ב-1.7.2013).

· 7 שוקי שדה, "מתחת לאף של אחמדינ'ג'אד: כך מגיעים מוצרים ישראלים למדינות אויב", **דה-מרקר**,  
5.1.2012, <http://www.themarker.com/markerweek/1.1609709>, (אוחזר ב-1.7.2013).

· 8 "סחר חוץ ונתונים סטטיסטיים", חברת נמלי ישראל, <http://tinyurl.com/o2ndoms>, (אוחזר  
ב-1.7.2013).

· 9 "תיירות וטילים, המשקל הכלכלי 2013: ישראל", המועצה העולמית לתיירות וטילים, [http://www.wttc.org/site\\_media/uploads/downloads/israel2013\\_1.pdf](http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/israel2013_1.pdf)  
(אוחזר ב-1.7.2013). הקישור שבור

International tourism, number of arrivals," *The World Bank*, <http://data.worldbank.org/ST.INT.ARVL> (accessed September 2, 2013)  
ולכן לא עודכנו לשנת 2011.

· 11 אדם סטופק, "התיירות לישראל 2011: דוח סטטיסטי", יוני 2012, משרד התיירות, <http://tinyurl.com/nb2wb5k>  
(אוחזר ב-1.7.2013).

· 12 "פרומובן הארץ", *YouTube*, [http://www.youtube.com/watch?v=5m2o6TllpQU&feature=player\\_](http://www.youtube.com/watch?v=5m2o6TllpQU&feature=player_embedded)  
[embedded](http://www.youtube.com/watch?v=5m2o6TllpQU&feature=player_embedded) (אוחזר ב-1.7.2013). עדות נוספת לנתק התרבותי אפשר לראות בסרטון שפורסם באתר  
MEMRI. בסרטון מוצגת תוכנית מתיחות מצרית אשר בה מגלים שחקנים מקומיים במהלך ראיון  
טלוויזיוני כי התוכנית תשודר לכאורה בערוץ ישראלי, ומגיבים בזעם ובאלימות: "Egyptian Actors  
Pranked on Candid Camera Turn Violent When Told TV Channel Is Israeli", *MEMRI*, <http://www.memritv.org/clip/en/3504.htm>  
(accessed July 5, 2013). היבט עמוק יותר של המחיר  
התרבותי ביתוק בין ישראל לעולם הערבי והמוסלמי אפשר לראות בסרט "צ'לרי בגדד" משנת 2002,  
המתאר את קורות התזמורת הערבית של רשות השידור ואת דעיכתה.

· 13 מבין 202 החלטות מועצת הביטחון שעליהן הטילה ארצות-הברית וטו בין השנים 1972—2011, 49

כוונו במפורש נגד ישראל (כגינני על מדיניות כלפי הפלסטינים או כדרישה לפינוי שטחים שנכבשו בשנת 1967); תשע החלטות קראו למימוש הזכות הפלסטינית להגדרה עצמית ולשיפור תנאי המחיה של הפלסטינים. לפירוט ראו "US vetos at the UN Security Council," <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/geoff/UNresolutions.htm> (accessed July 5, 2013).

Foreign relations of Israel," *Wikimedia Commons*, <http://tinyurl.com/nq2ddfc> · 14  
הקישור שבזר (accessed July 5, 2013)

15 · מדינות אלו הן מרוקו, מאוריטניה, ניז'ר, תוניסיה, ונצואלה, ניקרגואה, בוליביה, קטר, בחריין ועומאן. ראו לדוגמה "מאוריטניה וקטאר הקפואו יחסיהן עם ישראל", *ynet*, 16.1.2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3657343,00.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

16 · ראו לדוגמה זכי שלום, "בניית כוח ההרתעה העצמאי של ישראל: המשכיות מול שינוי", מערכות 439 (אוקטובר 2011), עמ' 18-19, <http://www.maarachot.idf.il/PDF/FILES/4/113004.pdf> (אוחזר ב-1.7.2013).

17 · דוגמה טובה לכך אפשר לראות בדיון שנערך ב-WTO סביב קבלת סעודיה לארגון בשנת 2005. בתמיכת ארצות-הברית הותנתה קבלת סעודיה לארגון בביטול החרם הערבי מדרגה שנייה ושלישית על ישראל. דוגמה נוספת אפשר לראות ביחסי ישראל עם הבנק העולמי: אף שהארגון מדווח כי מדיניות ישראל בשטחים פוגעת בפעילות התמיכה של הבנק ברשות הפלסטינית ובאוכלוסייתה, אין לביקורת זאת נגיעה בנגישות של ספקים ישראלים למכרזים של הבנק ולפעילות ישראל במתן סיוע במסגרת עבודת הארגון.

18 · הערכת הסחר האחרונה לישראל ב-WTO נערכה בשנת 2006, וציינה כי ישראל מצליחה לקדם את הרפורמות הדרושות לקידום הסחר והצמיחה ומשפרת את מעמדה הכלכלי בשורה של הסכמי סחר חופשי. למידע נוסף ראו "World Trade Policy Review, Report by the Secretariat: Israel," *World Trade Organization*, 22 December 2005, WT/TPR/S/157 (accessed September 2, 2013).

19 · במסגרת המשא ומתן על הצטרפות ישראל ל-OECD הוסכם כי לצד כל אזכור של נתונים הנוגעים לישראל במערכת המידע של הארגון תופיע הסתייגות באשר למעמד השטחים הכבושים וההתנחלויות הישראליות. על כך ראו בהרחבה להלן.

20 · המדינות החתומות על הסכמי סחר עם ישראל הן ארצות-הברית, האיחוד האירופי, מדינות אפ"א, מדינות מרקוסור, קנדה, מקסיקו, תורכיה, ירדן ומצרים; "מינהל סחר חוץ: סיכום שנתי 2010, מינוף לצמיחה בשוק העולמי", משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, יולי 2011, עמ' 14, <http://tinyurl.com/pf5al7l> (אוחזר ב-1.7.2013).

21 · שם, עמ' 10 .

Trade: Countries and regions: Israel," *European Commission*, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/israel/> (accessed July 5, 2013)

23 · "הסכמים", משלחת האיחוד האירופי למדינת ישראל, [http://eeas.europa.eu/delegations/israel/eu\\_israel/political\\_relations/agreements/index\\_he.htm](http://eeas.europa.eu/delegations/israel/eu_israel/political_relations/agreements/index_he.htm) (אוחזר ב-1.7.2013).

24 · למידע נוסף ראו "Foreign Operations," United States of America, Department of State, *2 Congressional Budget Justifications* (2013), <http://www.state.gov/documents/organization/185014.pdf> (accessed July 5, 2013)

25 · מוטי בסוק, "עלות שלוש צוללות דולפין: 1.4 מיליארד יורו; גרמניה תממן שלישי", **דה-מרקר**, 8.5.2012, <http://www.themarker.com/markets/1.1702712> (אוחזר ב-1.7.2013).

26 · ראו "היוזמה הערבית: החמצה אסטרטגית והזדמנות היסטורית", **מולד**, <http://www.molad.org/images/upload/files/APImolad.pdf> (אוחזר ב-2.9.2013).

27 · "הנאום המלא: מהגדת הפסח ועד הכמיהה לשלום: אובמה פנה לישראלים", **הארץ**, 21.3.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1973165> (אוחזר ב-1.7.2013).

28 · כך למשל על פי סקר של רשת CNN מחודש נובמבר 2012, <http://i2.cdn.turner.com/cnn/2012/images/11/19/rel17a.pdf> (אוחזר ב-1.7.2013).

29 · Malka, H. (2011), *Crossroads*, p. 3. המקור חסר

30 · Robert D. Blackwill and Walter B. Slocombe, "Israel, a strategic asset for the United States," *Washington Post*, November 2011, <http://tinyurl.com/ndq4ahb> (accessed July 5, 2013)

31 · "Shared Values," *AIPAC: The American Israel Public Affairs Committee*, <http://www.aipac.org/israel-and-the-us/shared-values> (accessed July 5, 2013)

32 · לתמל"ל הנאום ראו <http://www.politico.com/news/stories/0312/73588.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

33 · "Israel and the United States: Friends, Partners, Allies," Israel foreign ministry report" 1.1.2007, <http://tinyurl.com/ovc7gjr> (accessed July 5, 2013)

34 · נוסף על השיתוף הערכי בין שני המשטרים, קבוצות רבות בארצות-הברית מזהות ערכים משותפים בין ובין ישראל בפרמטרים דתיים. כיום ישנן קבוצות דתיות בישראל ובארצות-הברית שיוצרות בריתות אסטרטגיות משמעותיות. למשל, קבוצת הלובי הפרו-ישראלית הגדולה ביותר בארצות-הברית היום אינה יהודית אלא נוצרית-אונגליסטית (Christians United For Israel). בניגוד לתמיכה בישראל כמדינת מקלט וכמדינה דמוקרטית – שמקובלת כמעט על כל הצדדים הפוליטיים – הקבוצות האונגליסטיות מזהות בעיקר עם הימין הקיצוני האמריקני ואינן מתנות את השותפות בבסיס ערכי ודמוקרטי.

35 · לפרטים על אודות הארגון ראו <http://ufmsecretariat.org/objectives/> Union for the Mediterranean (אוחזר ב-1.7.2013).

36 · Judith Kelley, "New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighborhood Policy," *JCMS: Journal of Common Market Studies* 44 (1) (2006), pp. 29–55, [http://aei.pitt.edu/3363/1/New\\_Wine...Wineskins.txt](http://aei.pitt.edu/3363/1/New_Wine...Wineskins.txt) (accessed July 5, 2013)

37 · גרעון קוץ ואלי ברנשטיין, "הגדרת ישראל כמדינה יהודית: בעייתית", *NRG*, 19.7.2011, [www.nrg.co.il/online/1/ART2/261/527.html](http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/261/527.html) (אוחזר ב-1.7.2013).

38 · ראו "אתגר הדה-לגיטימציה של ישראל", מכון ראות, ינואר 2010, <http://tinyurl.com/nhdoj35> (אוחזר ב-1.7.2013)

39 · מדד KOF מתפרסם מאז שנת 2007 ומבוסס על מדד הגלובליזציה שפותח עבור מגזין Foreign Policy בשנת 2003. הוא מבוסס על מערך נתונים רחב ומקיף המעודכן ומוערך מדי שנה בנוגע ל-181 מדינות בעולם; ראו <http://globalization.kof.ethz.ch>.

40 · מרכיבי הדירוג ומשקליהם: Embassies in Country (25%); International Organizations (28%); Participation in UN Security Council Missions (22%); International Treaties (25%).

41 · דווקא המדינות שעמן קשרה ישראל לאורך השנים יחסים דיפלומטיים מצויות מעליה במדד: מצרים במקום ה-10, מרוקו במקום ה-29, ירדן במקום ה-36 ותוניסיה במקום ה-38.

42 · Amir Oren, "NATO chief: We provide forum, not forces, to Israel and Arabs," *Haaretz*, 9. 1.2009, <http://tinyurl.com/nohrmxn> (accessed July 5, 2013)

43 · "Israel not invited to NATO summit in Chicago," *CBSNEWS*, 11. 5.2012, <http://tinyurl.com/cza63cp> (accessed July 5, 2013)

Uzi Eilam, "Israeli Membership to NATO: A Preliminary Assessment," INSS, 11. 2.2004, · 44  
<http://www.inss.org.il/publications.php?cat=25&incat=0&read=379> (accessed July 5, 2013)

45 · כך למשל, תוכנית העבודה של ישראל והאיחוד כוללת מחויבות משותפת להגברת שיתוף הפעולה בתחום המלחמה בטרור ומניעת הפצת נשק להשמדה המונית. ראו "EU/Israel Action Plan," [http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action\\_plans/israel\\_enp\\_ap\\_final\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf) (accessed July 5, 2013)

46 · הרחבה על אודות פרטי השדרוג מצויים בהודעת משרד החוץ מה-16.8.2008, ראו "The European Union upgrades its relations with Israel," *Israel Ministry of Foreign Affairs*, June 16 2008, <http://tinyurl.com/pg5fo6t> (accessed September 2, 2013).

47 Benita Ferrero-Waldner, "The offer on the table," *Haaretz*, 17. 4.2009, <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/the-offer-on-the-table-1.274284> (accessed July 5, 2013)

48 · ברק רביד, "ישראל לאירופה: רסנו את הביקורת על ממשלת נתניהו", *הארץ*, 30.4.2009, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1258198> (אוחזר ב-1.7.2013).

49 Harriet Sherwood, "UN security council's EU members to condemn Israeli settlements expansion," *The Guardian*, 19.12.2012, <http://tinyurl.com/cagmewp> (accessed July 5, 2013)

50 · AFP, "EU's Ashton 'deeply regrets' new settlement building," *Ynet*, 11.09.2012, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4303151,00.html> (accessed July 5, 2013); AFP, "EU's Ashton 'disturbed' by new Israeli settlement moves," *Ynet*, 05.11.2013, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4378725,00.html> (accessed July 5, 2013)

51 · ברק רביד, "שר החוץ קרי נזף בשגריר הישראלי אורן בגלל הכשרת מאחזים", *הארץ*, 21.5.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2025342> (אוחזר ב-1.7.2013).

52 · Sam Kiley, "William Hague: Israel Losing Support in UK," *Sky News*, 24.5.2013, <http://news.sky.com/story/1094952/william-hague-israel-losing-support-in-uk> (accessed July 5, 2013)

53 "Press Freedom Index 2011/2012," *Reporters Without Borders*, [http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id\\_rubrique=1043](http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=1043) (accessed July 5, 2013)

54 Word Press Freedom Index: Dashed Hopes After Spring, "*Reporters Without Borders*," 2013, [http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id\\_rubrique=1054](http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=1054) (accessed July 5, 2013)



"Freedom in the World 2012: The Arab Uprisings and Their Global Repercussions," · 55  
*Freedom House*, p. 22

· 56 תנועת החרם האקדמי והתרבותי נגד ישראל מאוגדת בארגונים הפועלים במתואם מתוך שטחי הרשות (PACBI), בארצות-הברית (USACBI) ובאירופה (EPACBI).

· 57 לדוגמה, הבמאי קן לואץ' איים להחרים את פסטיבל הקולנוע באדינבורו לאחר שגילה שישראל העניקה מימון לפסטיבל. בפועל כלל המימון 300 פאונד לתשלום על הטסת הבמאית הישראלית טלי שלום-עזר להשתתפות בפסטיבל שבו נערך מחווה לקולנוע הישראלי. ראו דנה שוופי ושירות "הארץ", "קן לואץ' נגד ישראל", **עכבר העיר**, 21.5.2009, [http://www.mouse.co.il/CM.articles\\_item,101920936199.aspx](http://www.mouse.co.il/CM.articles_item,101920936199.aspx) (אוחזר ב-1.7.2013); יוצרי קולנוע קראו גם להחרים את פסטיבל הסרטים בטורונטו שבו נערכה מחווה לקולנוע הישראלי: ראו Barry Brown, "Toronto film festival ignites anti-Israel boycott," *The Washington Times*, 5.9.2009, <http://tinyurl.com/pqqr74l> (accessed July 5, 2013); השתתפות "הבימה" בפסטיבל שייקספיר באנגליה גררה גם היא תגובות התנגדות וחרם: ראו Jennifer Lipman, "Emma Thompson backs Israel boycott for Shakespeare festival," *The JC.com*, 2.4.2012, <http://www.thejc.com/news/uk-news/65977/emma-thompson-backs-israel-boycott-shakespeare-festival> (accessed September 2, 2013).

· 58 הנתונים הרשמיים ניתנים לצפייה באתר KOF, [http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer\\_public/2013/03/25/rankings\\_2013.pdf](http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/rankings_2013.pdf) (אוחזר ב-1.7.2013).

· 59 "Corruption Perceptions Index 2011", *Transparency International: The Global Coalition Against Corruption*, <http://www.transparency.org/cpi2011/results/> (accessed July 5, 2013)

· 60 Sovereigns Rating List, "Standard and Poor (S&P)", <http://tinyurl.com/oqbb3uv> (accessed July 5, 2013)

· 61 שלמה סבירסקי, "מחירי הכיבוש: נטל הסכסוך הישראלי-פלסטיני: תמונת מצב, 2012", יוני 2012, מרכז אדווה, עמ' 13, [http://www.adva.org/uploaded/H-kibush\\_1.pdf](http://www.adva.org/uploaded/H-kibush_1.pdf) (אוחזר ב-1.7.2013).

· 62 מוטי בסוק. "סיפוק בירושלים: P&S העלתה דרוג האשראי של ישראל ל-A+", **דה-מרקר**, 9.9.2011, <http://www.themarker.com/markets/1.1447179> (אוחזר ב-1.7.2013).

· 63 שם, שם.

· 64 "הבהרה של האיחוד האירופי בנושא פרסום הודעה ליבואנים אירופיים", משלחת האיחוד האירופי למדינת ישראל, [http://eeas.europa.eu/delegations/israel/press\\_corner/all\\_news/news/2012/20120815\\_he.htm](http://eeas.europa.eu/delegations/israel/press_corner/all_news/news/2012/20120815_he.htm) (אוחזר ב-1.7.2013).

65 · מיה בנגל, "המתנחלים יפוצו בתקציב 2007", *NRG*, 31.12.2006, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/524/845.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

66 · Richard Howitt, "EU-Israel trade agreement," *The Parliament*, 13. 9.2013, <http://tinyurl.com/otby4cn> (accessed July 5, 2013)

67 · "Geographic Coverage," *OECD.Stat metadata*, <http://tinyurl.com/no5o3vq> (accessed July 5, 2013)

68 · European Commission President to visit Israel in two weeks, "*Globes*, 15.06.2012", <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000760277&fid=1725> (accessed July 5, 2013)

69 · בהודעת משרד החוץ על אישור ההסכם נכתב: "ההסכם נתקע במשך כשנתיים בצינורות הפרלמנט האירופי בשל התנגדויות פוליטיות שלא ממין העניין"; ראו "אושרר הסכם ACAA בין ישראל לאיחוד האירופי", משרד החוץ, 23.10.2012, <http://tinyurl.com/p9ndgtl> (אוחזר ב-1.7.2013).

70 · European Parliament resolution of 15 March 2007 on the construction of the Euro-Mediterranean free-trade zone," *European Parliament*, <http://tinyurl.com/nawlkw> (accessed July 5, 2013)

71 · דוגמאות: חרם על חברת Veolia המעורבת בבניית הרכבת הקלה בירושלים. העילה לחרם הייתה החיבור של שכונות בירושלים מעבר לקו הירוק; חרם בבליגה על הבנק הבלגי Dexia שהלווה להתנחלויות גרם לבנק לבטל את התקשרויותיו עם התנחלויות; החרמת "אלביט תעשיות" וחברת "אפריקה ישראל" בשל מעורבותן בכיבוש: "אלביט" מייצרת אמצעי ניתור לחומת ההפרדה ו"אפריקה ישראל" בונה בהתנחלויות; "BDS successes and developments in Europe and around the world," <http://tinyurl.com/oa6vpa> (accessed July 5, 2013).

72 · דוגמאות: רשת החנויות הגדולה ביותר בשווייץ הודיעה כי לא תשווק מוצרי התנחלויות המסומנים כתוצרת ישראל: AP and Philip Podolsky, "Swiss chain won't label settlement goods as Israeli," *The Times of Israel*, 29.5.2012, (accessed July 5, 2013) <http://www.timesofisrael.com/swiss-chain-to-identify-settlement-products/>; David Smith, "Israel condemns South Africa: 'בשטחי פלסטין הכבושים'": "Israel condemns South Africa for relabeling of West Bank products," *The Guardian*, 23.8.2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/23/israel-south-africa-west-bank-label> (accessed July 5, 2013); האיחוד האירופי התריעו מפני נקיטת מדיניות נוקשה יותר כלפי סימון מוצרי התנחלויות כתוצרת ישראל: Andrew Reitman, "EU takes aim at Israeli settler products," *EUObserver.com*, 15.5.2012, <http://euobserver.com/economic/116272> (accessed July 5, 2013).

"Official journal of the European Union," C 205, pp. 10-11, <http://eur-lex.europa.eu/> · 73  
[LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:205:FULL:EN:PDF](http://LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:205:FULL:EN:PDF) (accessed July 5, 2013)

74 · המדינות הן צרפת, הולנד, דנמרק, אוסטריה, בלגיה, פינלנד, אירלנד, לוקסמבורג, מלטה, פורטוגל,  
סלובניה, ספרד ובריטניה.

75 · ברק רביד, "לבקשת ארה"ב, האיחוד האירופי מעכב החלטה לסמן מוצרים מההתנחלויות", **הארץ**,  
19.5.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2023310> (אוחזר ב-1.7.2013).

76 · ברק רביד, "האיחוד האירופי מתכוון לסמן מוצרים מההתנחלויות ברשתות השיוק עד סוף השנה",  
**הארץ**, 23.7.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2078564> (אוחזר ב-1.7.2013).

77 · ראו לעיל הערה 73.

78 · Moran Zelikovich. "Britain slams Israel academic boycott," *YNET*, 29.5.2006, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3256595,00.html> (accessed July 5, 2013)

79 · "בריטניה: 'אוניברסיטה באריאל: מחסום בפני השלום'", **וואלה**, 10.9.2012, <http://news.walla.co.il/?w=9/2566728> (אוחזר ב-1.7.2013).

80 · ברק רביד, "האיחוד האירופי שוקל לחייב לסימון מוצרי התנחלויות", **הארץ**, 3.10.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1834956> (אוחזר ב-1.7.2013); אלי ברדנשטיין, "באיחוד מגבירים את הלחץ לסימון מוצרי ההתנחלויות", *NRG*, 1.3.2013, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/448/065.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

81 · נדב איל, "מכתב מבכירים אירופיים: המערב מנציח את הכיבוש הישראלי", *NRG*, 18.4.2013, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/461/729.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

82 · "נאום נתניהו באוניברסיטת בר-אילן: הנוסח המלא", **הארץ**, 15.6.2009, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1266091> (אוחזר ב-1.7.2013).

83 · רוני סופר ואטילה שומפלבי, "נתניהו על הנאום: הייתי חייב; חוטבלי: רגע קשה", *Ynet*, 15.6.2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3731737,00.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

84 · טלילה נשר, "סער: מדינה פלסטינית ביהודה ושומרון תהיה סכנה לישראל, יש לחשוב על חלופות", **הארץ**, 13.12.2011, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1590389> (אוחזר ב-1.7.2013); אלי ברדנשטיין. "ליברמן: גם בדור הבא לא נגיע להסכם שלום", *NRG*, 5.9.2010, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/153/543.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

85 · איילת שני, "גבריאלה שלו לא הייתה מייצגת את נתניהו באו"ם", **הארץ**, 3.10.2012, <http://www.aaetz.co.il/magazine/ayelet-shani/1.1835320> (אוחזר ב-1.7.2013). בשני המקרים שבהם התבטא ליברמן באופן רשמי נגד פתרון שתי המדינות, פרסם ראש הממשלה לאחר מכן הודעת הסתייגות.

86 · טלילה נשר וחיים לוינסון, "פרסום ראשון: תוכנית הלימודים שמאחורי הרחבת הסטורים בחברון: 'ההר כמורשת האומה'", **הארץ**, 2.2.2012, <http://www.aaetz.co.il/news/education/1.1631787> (אוחזר ב-1.7.2013).

87 · ברק רביד וטלילה נשר, "השרים הצביעו בעד הכרה במרכז באריאל כאוניברסיטה, ברק ונוקד מנעו", **הארץ**, 9.9.2012, <http://www.aaetz.co.il/news/education/1.1820348> (אוחזר ב-28.8.2013).

88 · "דוח על מעמד הבנייה באזור יהודה ושומרון", משרד ראש הממשלה, 21.6.2012, <http://www.pmo.gov.il/Documents/doch090712.pdf> (אוחזר ב-1.7.2013).

89 · ברק רביד, "ערב שחרור האסירים, ישראל הודיעה על בניית 200 דירות מעבר לקו הירוק", **הארץ**, 11.8.2013, <http://www.aaetz.co.il/news/politics/1.2094442> (אוחזר ב-1.8.2013).

90 · עזרי עמרם, "דנון נשאר בשלו: 'רעיון שתי מדינות הוא לא טוב'", **ערוץ 2**, 9.6.2012, <http://tinyurl.com/oktnfoyl> (אוחזר ב-1.7.2013).

91 · איתמר פישמן, "בנט: רעיון המדינה הפלסטינית מאחורינו", *Ynet*, 17.6.2013, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4393315,00.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

92 · ברק רביד, "בנט: הניסיון להקים מדינה פלסטינית נגמר. צריך לבנות, לבנות ולבנות", **הארץ**, 17.6.2013, <http://www.aaetz.co.il/news/politi/1.2048209> (אוחזר ב-1.7.2013).

93 · ראו למשל Roger Cohen, "Israel's Split Personality," *The New York Times*, 8.8.2013, <http://www.nytimes.com/2013/08/09/opinion/global/roger-cohen-israels-split-personality.html> (accessed July 5, 2013).

94 · רונן מדזיני, "בעת ביקור בידן: 1,600 דירות אושרו במזרח י-ם", *Ynet*, 9.3.2010, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3860258,00.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

95 · ברק רביד, "השגריר אילן ברוך נגד נתניהו וליברמן: המסרים שלהם אינם נותנים מנוח", **הארץ**, 1.3.2011, <http://www.aaetz.co.il/news/politics/1.1164580> (אוחזר ב-1.7.2013).

96 · ASA Adjudication on Israeli Government Tourist Office, "The Advertising Standards" Authority (ASA), 15.7.2009, <http://tinyurl.com/q54gnwu> (accessed July 5, 2013).

ASA Adjudication on Israeli Government Tourist Office, "The Advertising Standards" · 97  
Authority (ASA), 21.3.2012, <http://tinyurl.com/opfdhnp> (accessed July 5, 2013)

98 · חיים לוינסון וטלילה נשר, "התוכנית הלימודית שמאחורי הרחבת הסיורים בחברון: 'ההר כמורשת האומה'", **הארץ**, 2.2.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1631787>, (אוחזר ב-1.7.2013).

Danny Ayalon, "Isolation? What Isolation?," *The Jerusalem Post*, 10.9.2011 · 99

100 · חזקי עזרא, "גלן בק: אל תשחקו את המשחק של התקשורת", **ערוץ 7**, 11.7.2011, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/222585> (אוחזר ב-1.7.2013).

Danon: Obama Gave Israel the Cold Shoulder," 30.6.2012, Israel National TV, [http://www.youtube.com/watch?feature=player\\_embedded&v=5Qchu5PJj7c](http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=5Qchu5PJj7c) (accessed July 5, 2013) · 101

David Remnick, "Neocon Gambits," *The New Yorker*, 12.9.2012, <http://tinyurl.com/98zaugu> (accessed July 5, 2013) · 102

Liberty 1955, "Joe Klein: Netanyahu Trying To Push U.S. into War with Iran," *CNNireport*, 21.9.2012, <http://ireport.cnn.com/docs/DOC-844848> (accessed July 5, 2013). · 103

Hilary Leila Kreiger, "Senator slams Netanyahu for interfering in US election," *The Jerusalem Post*, 9.12.2012, <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Senator-slams-Netanyahu-for-interfering-in-US-election> (accessed July 5, 2013) · 104

105 · אלישבע גולדברג, "נתניהו פשוט לא מבין בפוליטיקה (אמריקאית)", **מולד**, 3.12.2012, <http://www.molad.org/articles/articlePrint.php?id=22> (אוחזר ב-1.7.2013).

106 · ברק רביד, "עימות עם אירופה: ישראל נגד בריטניה, צרפת וגרמניה: 'איבדו אמינותן והפכו לא רלוונטיות'", **הארץ**, 21.12.2011, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1597625>, (אוחזר ב-1.7.2013).

107 · למשל: אלי ברדשטיין, "מרקל לנתניהו: 'על ההתנחלויות אנחנו מסכימים שלא להסכים'", *NRG*, 6.12.2012, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/420/702.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

108 · "סרקוזי לנתניהו: הקפא את הבנייה בשטחים", *NRG*, 24.6.2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/908/110.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

109 · אריק בנדר, "קרא נתן לגיטימציה למפלגה נאו נאצית", *NRG*, 24.12.2010, <http://www.nrg.co.il/>

[online/1/ART2/193/030.html](http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/193/030.html) (אוחזר ב-1.7.2013). עוד שני מקרים דומים: נסים זאב מש"ס דיבר בכנס של מפלגת החירות האוסטרית; איתמר טרבס-תכלת ואריק בנדר, "אורח הימין הקיצוני האוסטרי: ח"כ זאב", *NRG*, 16.5.2012, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/368/570.html> (אוחזר ב-1.7.2013); יושב ראש הכנסת הזמני בנימין בן-אליעזר ביטל ביקור של פשיסטים אירופים בכנסת: אריק בנדר, "פואד ביטל ביקור פעילי ימין קיצוני בכנסת", *NRG*, 13.3.2013, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/451/553.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

110 · אריק בנדר, "קרא נתן לגיטימציה למפלגה ניאו נאצית", לעיל הערה 124.

111 · יצחק בן-חורין, "האו"ם אישר ברוב עצום: פלסטין – מדינה משקיפה", *Ynet*, 30.11.2012, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4313607,00.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

112 · ברק רביד, "היום שאחרי המפלה המדינית: בתגובה להכרה בפלסטין באו"ם: נתניהו החליט על גל בנייה בהתנחלויות", **הארץ**, 30.11.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1876918> (אוחזר ב-1.7.2013).

113 · "מזכ"ל האו"ם: הבנייה במזרח י-ם לא מקובלת", *NRG*, 15.10.2011, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/295/724.html> (אוחזר ב-1.7.2013).

114 · ברק רביד, "כל חברות מועצת הביטחון חוץ מארה"ב גינו את תוכניות הבנייה ב-E1", **הארץ**, 19.12.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1889799> (אוחזר ב-1.7.2013).

115 · ברק רביד, "משבר חסר תקדים: נתניהו על החלטת האיחוד: לא נקבל תכתיבים חיצוניים לגבי גבולותינו", **הארץ**, 16.7.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2073500> (אוחזר ב-1.7.2013).

116 · דני קושמרו, "השר בנט על החלטת האיחוד האירופי: 'מחריבה כל סיכוי למשא ומתן'", **חדשות 2**, 16.7.2013, <http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-3f700c7ab58ef31004.htm> (אוחזר ב-1.7.2013).

117 · ברק רביד, "למרות המאמץ הישראלי: האיחוד האירופי פרסם את ההנחיות ביחס להתנחלויות", **הארץ**, 19.7.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2076114> (אוחזר ב-1.7.2013).

118 · רן דגוני, "גייטס על נתניהו: 'לא רק כפוי טובה, אלא מסכן את ישראל'", **גלובס**, 6.9.2011, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000679842> (אוחזר ב-1.7.2013). דברי גייטס מצטרפים להתבטאויות מצד בכירים אחרים במערכת הביטחון האמריקנית; ראו מאט דאס, "בכיר לשעבר בצבא האמריקאי: ישראל הופכת לנטל ביטחוני על ארה"ב – בגלל ההתנחלויות", **מולד**, 24.7.2013, <http://tinyurl.com/lff99qh> (אוחזר ב-1.7.2013).

Remote-Control Diplomacy: US Backs Away from Strong Role in Middle East," *Der Spiegel*" · 119 [interview with Vali Nasr], 19.3.2013, <http://www.spiegel.de/international/world/foreign-policy-expert-vali-nasr-criticizes-us-retreat-from-middle-east-a-889552.html> (accessed July 5, 2013)

"European Perceptions of the Israel-Palestine Conflict for Middle East Monitor," *ICM Research*, · 120 14.3.2011, <http://www.icmresearch.com/european-perceptions-of-the-israel-palestine-conflict-for-middle-east-monitor-03-03-11> (accessed July 5, 2013)

"European poll reveals changing perceptions: כאן לראות אפשר על ישראל באירופה בדעת הקהל של ישראל," MEM, 13.3.2011, <http://tinyurl.com/nlm57rv> (accessed July 5, 2013).

Raphael Ahren, "Man running 'apartheid regime' in Hebron, says man who could be next · 121 leader of Germany," *The Times of Israel*, 14.3.2012, <http://www.timesofisrael.com/hebron-is-an-apartheid-regime-says-top-german-politician/> (accessed July 5, 2013)

"Views of Europe Slide Sharply in Global Poll, While Views of China Improve," *Globescan*, · 122 10.5.2013, <http://tinyurl.com/7gmpbu7> (accessed July 5, 2013)

Peter Beinart, "The Failure of the American Jewish Establishment," *New York Review of Books*, 10.6.2010, <http://tinyurl.com/2erl2kz> (accessed July 5, 2013)

<http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/392/039.html> (אוחזר ב-1.7.2013). · 124 ראו למשל עמנואל סיון, "חורף אסלאמי? האביב הערבי מבלבל בקהיר", *NRG*, 4.8.2012

· 125 חיים לוינסון, "המינהל האזרחי אישר את תוכנית הרכבות השאפתנית בגדה המערבית", *הארץ*, 24.7.2013 <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2080186> (אוחזר ב-1.7.2013); ראו גם ניר חסון, "מחלף חדש בין ים-למעלה אדומים יאפשר בנייה ב-E1", *הארץ*, 5.6.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2038402> (אוחזר ב-1.7.2013).

· 126 ראו לדוגמה עמירה הס, "גירוש פלסטינים לטובת שטח אש: עילה לפנות להאג", *הארץ*, 16.1.2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1908081> (אוחזר ב-1.7.2013).

· 127 ברק רביד, "היום שאחרי המפלה המדינית: בתגובה להכרה בפלסטין באו"ם: נתניהו החליט על גל בנייה בהתנחלויות", *הארץ*, 30.11.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1876918> (אוחזר ב-1.7.2013); ראו בהקשר זה גם ברק רביד, "האיחוד האירופי: מזועזעים מכוונת ישראל לקדם הבנייה ב-E1", *הארץ*, 10.12.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1883389> (אוחזר ב-1.7.2013).



[www.molad.org](http://www.molad.org)

משרד 077 706 0200

פקס 077 701 0209